

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประวัติผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำรำนุमानลงสรง

1. นายกริ วรสระริน
2. นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว

ประวัติและผลงานนายกรී วรเศริน

ชื่อและตำแหน่ง

นายกรී วรเศริน ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย (โขน – ลิง) วิทยาลัยนาฏศิลป
กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ และศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
(นาฏศิลป์ – โขน) พ.ศ. 2531

ประวัติและการศึกษา

นายกรี้ วรเศริน เกิดที่ตำบลบางลำพู อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ 26
มกราคม 2457 เป็นบุตรของนายเฟื่อนและนางแป้น วรเศริน

พ.ศ. 2468 ได้เริ่มการศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนสังเวชวิทยาราม จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
ต่อจากนั้นจึงลาออกมาฝึกหัดโขนอยู่ที่บ้านเจ้าพระยาอรรพวงศพิพัฒน์ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา)
ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง

ต่อมาได้ย้ายไปฝึกหัดโขนต่อ ณ วังสวนกุหลาบ ตำบลเทเวศร์ ได้เรียนหนังสือวิชาสามัญ ที่โรงเรียนศรีอยุธยา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงตั้งขึ้นเพื่อให้พวกโขนหลวงได้ศึกษา จนสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 3 ภายหลังย้ายไปฝึกหัดอยู่ที่ทำวังตำบลท่าเตียน และได้มีโอกาสแสดงถวายตัวต่อหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7

พ.ศ. 2472 ได้เข้ารับราชการในกรมพิณพาทย์และโขนหลวง แผนกโขนหลวง ตำแหน่งพระยาวานรได้รับพระราชทานเงินเดือน 8 บาท และได้มีโอกาสแสดงโขนต่อหน้าพระที่นั่งรับรองราชอาคันตุกะ และงานพระราชพิธีหลายครั้ง

เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2478 นายกรี วรเศริน ได้สมัครเข้ารับราชการทหารกองทัพบก ทหารราบที่ 9 ทหารรักษาวัง จนครบกำหนด และในปีนั้นเองมีคำสั่งโอนโขน – ละครหลวงมาขึ้นอยู่กับกรมศิลปากร นายกรี วรเศริน จึงย้ายมาประจำโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ (คือวิทยาลัยนาฏศิลป์ในปัจจุบัน) เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2479 ขณะนั้นพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร นายกรี วรเศริน จึงได้รับมอบหมายหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์โขน (ลิง) ภาควิปฏิบัติและเป็นศิลปินผู้แสดงด้วย

ครู – อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในวิชานาฏศิลป์โขนแก่นายกรี วรเศริน คือพระยานัฏกานุรักษ์ คุณหญิงเทศ นัฏกานุรักษ์ จำเริญงานรัตฤต(เฉลิม รุทรวณิช) จำห่าว ยุทธการ (สุด คชจันทร์) ครูสง่า ศศิวงษ์ และท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

เมื่อเริ่มฝึกหัดโขน เป็นศิษย์ของขุนชาญราเชลียว (ชื่น โรหิตะพงศ์) ครูสมัยรัชกาลที่ 6 ท่านได้สอนให้เต้นเส้า สอนท่าเต้นเชนมาก่อน ซึ่งเวลานั้นยังไม่ได้ตั้งโขนหลวงรัชกาลที่ 7 ขึ้น และได้เข้าร่วมแสดงเป็นเชนลิงในรุ่นครู ในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางพระเศวตคชเดชดิลก (วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470) สถานที่ที่แสดงเวลานั้นคือริมกำแพงด้านแถว ๆ ตึกรัฐสภา ปัจจุบัน ต่อมาเมื่อได้ตั้งโขนหลวงของรัชกาลที่ 7 แล้ว ก็ได้ฝึกหัดกันมา ในจำพวกที่ฝึกหัดลิงด้วยกันนั้นมีมาก และก็มีนายกรี วรเศริน คนเดียวเท่านั้นที่ (พระยานัฏกานุรักษ์) ได้นำตัวไปร่วมแสดงเป็นสิบแปดมงกุฎทำยร่วมกับรุ่นครู เพราะท่านเห็นว่านายกรีใช้ได้แล้วคือมีความสามารถ

เพียงพอขึ้นเวทีได้ นายกริจำไม่ได้ว่าแสดงในงานอะไร ส่วนสถานที่ที่แสดง คือ บนแพริมแม่น้ำที่ท่าวาสุกรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตร และครูผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้อีกท่านหนึ่ง คือ พระยานัฏกานูรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต)

หน้าที่ราชการ

พ.ศ. 2472 เริ่มเข้ารับราชการตำแหน่งพระยาวานร แผนกโฆษณาหลวง ในกรมพิณพาทย์ และโฆษณาหลวง กระทรวงวัง

พ.ศ. 2478 สมัครเข้ารับราชการทหาร กองพันทหารราบที่ ๑ ทหารรักษาวัง

พ.ศ. 2479 ได้โอนมาประจำอยู่ที่โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์ชั้น (สิง) ภาคปฏิบัติ และปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง

พ.ศ. 2482 ทางราชการทหารได้เรียกระดมพล เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม เพื่อฝึกวิชาทหารเป็นเวลา ๑๔ วัน ครั้นแล้วจึงกลับมารับราชการดังเดิม

พ.ศ. 2484 ทางราชการทหารได้เรียกระดมพลอีกครั้งหนึ่ง โดยเข้าประจำการและไปราชการทัพ ในคราวเรียกรั้งดินแดนคืน และในการสงครามเพื่อสถาปนา ๐๐๙ ไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา จนได้รับพระราชทานเหรียญชัยสมรภูมิ

พ.ศ. 2485 ได้กลับมารับราชการสังกัดเดิม โดยดำรงตำแหน่งเสมียนแผนกสารบรรณ สำนักงานเลขาธิการกรม

พ.ศ. 2489 ดำรงตำแหน่งศิลปินจัดวา แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์ชั้น (สิง) ภาคปฏิบัติ และปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง

พ.ศ. 2490 ดำรงตำแหน่งศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์ชั้น (สิง) ภาคปฏิบัติ และปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง โดยแสดงเป็นตัวเอก – ตัวรอง ในการแสดงโขน – ละคร และการแสดงเบ็ดเตล็ดอีกด้วย

พ.ศ. 2501 ดำรงตำแหน่งศิลปินโท แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร มีหน้าที่ ดังนี้

- ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์โขน (ลิง) ภาควิปฏิบัติแก่นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์
- ปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง โดยแสดงเป็นตัวเอก – ตัวรอง ในการแสดง โขน – ละคร การแสดงเบ็ดเตล็ด และการละเล่นพื้นเมือง
- เป็นผู้แสดง ผู้ฝึกซ้อม ควบคุมการแสดง และดูแลทั่วไปในการแสดงนาฏศิลป์เบ็ดเตล็ด การแสดงโขน – ละคร ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดแสดงให้ประชาชนชมเป็นประจำ ณ โรงละครศิลปากร และโรงละครแห่งชาติ งานดนตรีสำหรับประชาชน ณ สังคีตศาลา งานต้อนรับคณะท่องเที่ยวชาวต่างประเทศของบริษัท WORLD TRAVEL SERVICE งานต้อนรับคณะพระราชอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ งานรับรองแขกรัฐบาล และของส่วนราชการแห่งองค์การรัฐวิสาหกิจ สมาคม และเอกชนทั่วไป งานเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมไทยในส่วนภูมิภาคและต่างประเทศ

พ.ศ. 2511 ดำรงตำแหน่งศิลปินเอก งานวิชาการ กองการสังคีต กรมศิลปากร มีดังนี้

- ผดุงรักษา ฟื้นฟู และเผยแพร่ นาฏศิลป์โขน – ละคร ฟื้นฟู ตามนโยบายของกรมศิลปากร
- เป็นผู้แสดง ฝึกซ้อม ควบคุมการแสดงนาฏศิลป์เบ็ดเตล็ด และการแสดงโขน ละคร ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดแสดงเป็นประจำให้ประชาชนชม ณ โรงละครแห่งชาติ การแสดงเพื่อรับรองราชอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แขกต่างประเทศของรัฐบาล งานแสดงเพื่อแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมไทย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งงานแสดงโทรทัศน์ งานที่หน่วยราชการ บริษัท และเอกชนที่จัดไปแสดง
- ดูแลทั่วไป รับผิดชอบงานการแสดง และมีอำนาจบังคับบัญชาเป็นผู้ปฏิบัติราชการแทนหัวหน้าแผนกที่ได้รับมอบหมาย

- ได้รับแต่งตั้งจากกรมศิลปากร ให้เป็นกรรมการตรวจรับของ ของกองการสังคีต
กรมศิลปากร

- เป็นอนุกรรมการร่วมสอนศิลปในวิชาภาคปฏิบัติ เพื่อเข้ารับราชการในกอง
การสังคีต กรมศิลปากร

- ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ

ผลงานด้านการแสดง

นายกรี วรศะริน ได้รับคัดเลือกแสดงเป็นตัวเอกและตัวรองทางฝ่ายไชน (ลิง) เช่น

- ชามภูวราช
- สุครีพ
- องค์ต
- นิลพัท
- ชมพูพาน
- มัจฉานุ
- นางกนกนาสูร เป็นต้น

เฉพาะตัวหนุมาน นายกรี วรศะริน แสดงได้เป็นเยี่ยม และมีฝีมือเป็นเลิศ ยากที่จะมี
ผู้ใดเสมอเหมือนและเทียบได้ในขณะนี้

นอกจากนี้ ยังได้แสดงเป็นตัวประกอบตัวเอกและตัวรองในการแสดงละครเรื่องต่าง ๆ
หลายเรื่อง เช่น

- พระราชมณู	- นานเจ้า	- อุณรุท
- พระเจ้ากรุงธน	- อนุสาวรีย์ไทย	- พระร่วง
- คีตกกลาง	- พ่อขุนผาเมือง	- สุวรรณหงส์
- เจ้าหญิงแสนหวี	- อิเหนา	- สังข์ทอง
- พระมหาเทวี	- สาวตรี	
- เบญจเพส	- พระลอ	

ในด้านการแสดงเบ็ดเตล็ด เช่น รำลาวกระทบไม้ ตีกลองยาวในชุดเถิดเทิง เป็นต้น

นอกจากนี้ ในงานรับรองราชอาคันตุกะและแขกต่างประเทศของรัฐบาล นายกรี วรศะริน ก็เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนช่วยผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ฝึกซ้อมและควบคุมการแสดง ในบางโอกาสก็เป็นผู้แสดงเพื่อให้งานเหล่านั้นสำเร็จลุล่วงลงด้วยดี เช่น

- งานรับผู้สำเร็จราชการอินเดีย พ.ศ. 2473 โรงละครหลวงสวนมิสกวัน
- งานรับรองลอร์ดหลุยส์เม้าท์แบตเทน ณ โรงละครสวนศิวิลย์ ในพระบรมมหาราชวัง
- งานรับรองเจ้าหญิงอเล็กซานดรา ณ หอประชุมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเดิม (สนามเสือป่า)
- งานรับรองพระเจ้าเลโอโปลด์ พระชนกนาถ แห่งกษัตริย์เบลเยียม และเจ้าหญิงลิเลียน ณ หอประชุมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเดิม (สนามเสือป่า)
- งานรับรอง ฯพณฯ อาดูโร ทรอนดีซี ประธานาธิบดีสาธารณรัฐอาร์เจนตินา ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรองประธานาธิบดี โซการ์โน แห่งประเทศอินโดนีเซีย ณ หอประชุมวัฒนธรรม
- งานรับรองพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก และสมเด็จพระราชินีอินกริด ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรอง ฯพณฯ ไฮน์ริช ลิบเก้ ประธานาธิบดีสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรอง ฯพณฯ นายพล เนวิน แห่งสหภาพพม่า ณ หอประชุมมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์
- งานรับรองสมเด็จพระเจ้ากรุงกรีซและสมเด็จพระราชินี ณ พระตำหนักเรือนต้น
- งานรับรองสมเด็จพระเจ้าศรีสว่างวัฒนา เจ้ามหาชีวิต แห่งราชอาณาจักรลาว ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรองสมเด็จพระราชินีนาถจุเลียนา แห่งเนเธอร์แลนด์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

- งานรับรองพระราชอาธิบดีและสมเด็จพระราชินี แห่งเบลเยียม ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรองกษัตริย์ ยังดี เปอตวนอากง และประโหมสุหรี แห่งประเทศมาเลเซีย ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรองพระเจ้าโอลาฟที่ 5 แห่งราชอาณาจักรนอร์เวย์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรองเจ้าชายเบอร์ทิล แห่งสวีเดน ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานพิธีเปิดโรงละครแห่งชาติ ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ ลินดอน บีจอนสัน ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ ฟรานซ์ โยนาส ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐออสเตรีย ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ เฟอร์ดินันด์ อี มาร์คอส ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรองสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิแห่งอิหร่าน ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรองเจ้าฟ้าหญิงมากาเร็ตและพระราชสวามี ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ พลเอก ชูฮาร์โต ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรองสมเด็จพระบรมราชินีนาถอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักร ณ ทำเนียบรัฐบาล
- งานพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ณ ทำเนียบรัฐบาล
- งานรับรองสมเด็จพระราชาธิบดีและพระราชินีแห่งประเทศมาเลเซีย ณ ทำเนียบรัฐบาล

นายกวี วรตะริน ได้เป็นผู้แสดง ผู้ฝึกซ้อม ควบคุมการแสดง และหัวหน้าคณะ ควบคุมข้าราชการศิลปินและนักเรียนไปเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมไทย ทั้งภายในประเทศและนอกประเทศหลายครั้ง โดยเฉพาะในต่างประเทศ ได้แก่

- พ.ศ. 2498 เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ณ สหภาพพม่า นครย่างกุ้ง
- พ.ศ. 2500 เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ณ ราชอาณาจักรลาว
- พ.ศ. 2505 งานสมาคมอาสา ณ ประเทศมาเลเซีย
- พ.ศ. 2505 งานพระธาตุหลวง ณ ราชอาณาจักรลาว
- พ.ศ. 2506 งานเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ
ณ สาธารณรัฐสิงคโปร์ และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย
- พ.ศ. 2512 งานประชุมระหว่างประเทศเกี่ยวกับละครดนตรีและประเพณี
อาเซียอาคเนย์ ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์
- พ.ศ. 2513 งานสัปดาห์แห่งเอเชียประจำปี ค.ศ. 1970 ณ สหพันธสาธารณรัฐ
เยอรมนี
- พ.ศ. 2514 งานมหกรรมและสัมมนาเรื่องรามายณะ ณ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย
- พ.ศ. 2517 งานพระธาตุหลวง ณ ราชอาณาจักรลาว
- พ.ศ. 2522 ไปประเทศญี่ปุ่น เนื่องในงานปีเด็กสากล เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม
2522 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2522 ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน
(มณฑลปักกิ่ง)

ผลงานด้านการถ่ายทอด

ในด้านการสอน นายกวี วรตะริน ได้สอนวิชานาฏศิลป์ใน ภาคปฏิบัติฝ่ายลิข แก่ นักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ เป็นเวลา 44 ปี ได้ฝึกหัดศิลปินโชนลิงที่มีชื่อเสียงมาแล้วหลายรุ่น

นอกจากนี้ นายกวี วรตะริน ยังได้รับเกียรติเป็นผู้แสดงภาพทำรำลงในหนังสืออธิบาย นาฏศิลป์ไทยซึ่งนายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้เรียบเรียงและเป็นศิลปินผู้หนึ่งที่ ได้มีโอกาสแสดงฝีมือลีลาทำโชนลิงในการรำหน้าพาทย์ เพื่อบันทึกทำรำถ่ายภาพยนตร์ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายกรี วรเศริน ไปถวายการสอนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์และพระสหาย ณ โรงเรียนจิตรลดา เมื่อ พ.ศ. 2503

นายกรี วรเศริน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในทางศิลปวิทยา สาขานาฏศิลป์ไทย มีความรู้ความสามารถพิเศษยิ่งในวิชาการนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะฝ่ายลิง ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ ผลงานการแสดงของกองการสังคีต กรมศิลปากร ส่วนหนึ่งได้มาจากการอุทิศร่างกายและแรงใจของนายกรี วรเศริน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้แสดง ผู้ฝึกซ้อม ผู้ควบคุมการแสดงก็ตาม นับว่านายกรี วรเศริน เป็นศิลปินผู้หนึ่งที่มุ่งสร้างสรรค์งานศิลปะการแสดงให้แก่กรมศิลปากรและประเทศชาติเป็นสำคัญ

ชีวิตครอบครัว

นายกรี วรเศริน ได้สมรสกับภริยาชื่อสมถวิล ยิ่งเจริญ มีบุตร 5 คน คือ

1. นายประสิทธิ์ วรเศริน
2. นายภิเศก วรเศริน
3. นายธวัชชัย วรเศริน
4. นางสาวจรรยา วรเศริน
5. นายอิสระ วรเศริน

นายกรี วรเศริน ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเลขที่ 6 ซอยอินทราวุธสรณ์ ถนนพิบูลสงคราม แขวงบางซื่อ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

เนื่องจากนายกรี วรเศริน เป็นนาฏศิลป์ที่มีความรู้และมีฝีมือในการแสดงโขน (ลิง) เป็นเยี่ยม ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน กรมศิลปากรจึงเชิญท่านรับราชการในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2518 สอนนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นสูงและระดับปริญญาโดยเฉพาะระดับปริญญาสมทบ คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2531

ได้รับโล่พระราชทานศิลปินแห่งชาติ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ได้รับพระราชทานปริญญากิตติมศักดิ์ ศักดิ์ศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2534

ผลงานการสร้างสรรค์

นอกเหนือจากงานถ่ายทอดการเรียนการสอนบทบาทของตัวลิง ตั้งแต่เริ่มต้นฝึกหัดจนถึงกระบวนการที่เป็นท่าเฉพาะบทบาทของตัวลิงทุกตัวแล้ว ท่านได้สร้างสรรค์ผลงานที่สำคัญอีกหลากหลายชุดในระยะเวลาต่าง ๆ ตลอดเวลา 44 ปี แห่งการเป็นครูและศิลปินกรมศิลปากร ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นสำคัญเท่าที่รวบรวมได้ อาทิ

1. รำเถิดเทิง สร้างสรรค์กระบวนการรำของกลองรำฝ่ายชาย แนวทางเล่นของเครื่องประกอบจังหวะ โดยเฉพาะท่ารำทางเล่นของผู้แสดงฉาบเล็ก
2. รำปลุกใจ สร้างสรรค์กระบวนการของวีรบุรุษสำคัญในเพลงปลุกใจต้นตระกูลไทย เพลงเดินในสมัยที่หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้บังคับบัญชา และเป็นสมัยแห่งการฟื้นฟูละครปลุกใจ รำปลุกใจ ประกอบเพลงปลุกใจที่อดีตรองอธิบดีนายสมภพ จันทรประภา นำมาให้ครูอาจารย์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์คิดกระบวนการ ครูก็ได้สร้างสรรค์ชุดที่เด่นที่สุด คือ ชุดศึกบางระจัน และชุดทหารเสือสมเด็จพระนเรศวร (เปรี๊ยะ ๆ ดังเสียงฟ้าฟาด)
3. รำโคม นอกเหนือจากการสืบทอดท่ารำตามแบบดั้งเดิมแล้ว ท่านได้สร้างสรรค์ท่ารำชิ้นใหม่ ประกอบบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นเฉพาะกิจ
4. ชุดหนุมานจับนางเบญกาย สร้างสรรค์ท่ารำชิ้นใหม่ ประกอบการเดี่ยวระนาดเพลงเชิดนอก ร่วมคิดกับนางเจริญจิต ภัทรเสวี โดยมีหม่อมแก้ว สนิทวงศ์เสนี (ยศในขณะนั้นเป็นที่ปรึกษา)
5. พ.ศ. 2498 สร้างสรรค์กระบวนการรำของลิบแปดมงกุฏ จากท่าตรวจพลที่มีมาแต่เดิม ให้เป็นชุดการแสดงโดยเฉพาะ เรียกชื่อว่า “ระบำวีรชัยลิบแปดมงกุฏ”
6. พ.ศ. 2508 สร้างสรรค์กระบวนการรำการจัดพลวานร ตามบทที่แต่งขึ้นใหม่เป็นการจัดทัพฝ่ายลิงตามลำดับความสำคัญ ตั้งแต่เชนลิง เตียวเพชร ลิบแปดมงกุฏ จนถึงพญาวานร

7. พ.ศ. 2518 สร้างสรรค์กระบวนการทํากีฬารวาลี ในบทบาทพาลีเกียวนางดารา

8. พ.ศ. 2523 สร้างสรรค์กระบวนการทํารำดูฉายลึง ที่ไม่เคยปรากฏในการแสดงมาก่อน ประพันธ์บทโดยนายเสรี หวังในธรรม แสดงในงานศรีสุชนาฏกรรม ครั้งที่ 52

9. สร้างสรรค์กระบวนการทํารำชมตลาด (หนูมานทรงเครื่อง) และลงสรงโขนของหนูมาน เพื่อบรรจุในหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 2 และระดับปริญญาตรี ซึ่งใช้เป็นแบบฉบับในหลักสูตรการเรียนการสอนคณะศิลปศึกษา และศิลปะนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ในปัจจุบัน

ผลงานดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ตลอดชีวิตการเป็นศิลปินและเป็นครูของท่าน ยังให้คำปรึกษาในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์อีกมากมายหลายชุดในวาระต่าง ๆ ทั้งในสถาบัน กรมศิลปากร และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ด้วย

นายกรี วรตะริน หรือครูกรีของศิษย์ทุกคน ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2541 แต่ผลงานและความเป็นครูที่ท่านได้เพียรพยายามถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านนาฏศิลป์เป็นระยะเวลายาวนาน ได้สร้างคุณูปการไว้มากเกินกว่าที่จะประมาณได้ ศิลปะของท่านมิได้จำกัดเพียงวิทยาลัยนาฏศิลป์และกรมศิลปากรเท่านั้น ท่านมีศิษย์อีกหลากหลายสำนัก อาทิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านทุ่มเทเสียสละโดยมิหวังผลตอบแทน หวังแต่เพียงว่าวิชาความรู้ของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อศิษย์ และเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางด้านนาฏศิลป์ให้คงอยู่ในชาติบ้านเมือง ดังเห็นได้จากในวาระการพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 5 พฤศจิกายน 2541 ณ เมรุวัดตรีทศเทพวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

คำประกาศเกียรติคุณ

นายกรี วรสระริน

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน)

นายกรี วรสระริน เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๗ ที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอายุ ๗๔ ปี เป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญสอนนาฏศิลป์โขนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร มีความสามารถรอบรู้กระบวนการงานของนาฏศิลป์ และการแสดงโขนทุกประเภท เป็นหลักและแม่แบบโดยเฉพาะโขนตัวลิง เป็นผู้อนุรักษ์แบบแผนการแสดงโขน ทั้งยังสร้างสรรค์และประดิษฐ์ผลงานด้านการแสดงโขน - ละครหลายชุด ซึ่งวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร และวงการนาฏศิลป์ทั่วประเทศ ได้ยึดถือเป็นแบบฉบับของการแสดงและการเรียนการสอนสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังนิเทศการสอนวิชานาฏศิลป์โขนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นผู้ร่วมพิจารณาหลักสูตรสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย และร่วมพัฒนาหลักสูตรรายวิชา ตลอดจนสอนการเรียนการสอนระดับปริญญา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและวิทยากรในวิชาศิลปะนิพนธ์ เป็นผู้เฝ้ายพร้อมด้วยคุณธรรม เสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาและงานนาฏศิลป์ ให้คำปรึกษา แนะนำแก่ศิษย์ และบุคคลทั่วไปอย่างสม่ำเสมอมากกว่า ๕๐ ปี จนเป็นที่ยอมรับนับถือในวงการนาฏดุริยางคศิลป์ ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

นายกรี วรสระริน สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน)

ประวัติและผลงานของอาจารย์ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ผู้มีความตั้งใจในการศึกษาศาสตร์องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะโขนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งอนุรักษ์ สืบทอด สร้างสรรค์รูปแบบการแสดงบทบาทสำคัญของตัวละครต่าง ๆ โดยการถ่ายทอดวิชาความรู้สู่ศิษย์ เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการแสดง ทั้งบทบาทของครูและหน้าที่ของศิลปินในฐานะผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ผู้สอน ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสืบสานศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกและเอกลักษณ์ของชาติสู่อนุชนรุ่นหลังให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นไทย

ประวัติและการศึกษา

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ปัจจุบันอายุ 68 ปี เกิดเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ที่ตำบลบางมด อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรคนที่ 3 ของครอบครัวปิ่นแก้ว บิดาชื่อ นายเฉลย ปิ่นแก้ว มารดาชื่อ นางล้วน ปิ่นแก้ว ภรรยาชื่อนางสุพานี ปิ่นแก้ว มีบุตรหญิง 1 คน

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2495 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา จากโรงเรียนศิลปะเดชาศึกษาคาร (วัดบางขุนเทียนกลาง)
- พ.ศ. 2506 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ได้รับใบประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจากโรงเรียนนาฏศิลป์
- พ.ศ. 2524 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ) คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์จากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา (ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล)
- พ.ศ. 2531 สำเร็จการศึกษาลำดับสูงเตรียมผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง กรมศิลปากร และกรมพลศึกษา วิชาเอกบริหารของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาศิลปะการแสดงโขน

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว เริ่มชอบการเล่นโขน โดยในวัยเด็กได้ตามคุณลุงไปงานวัดและที่งานวัดได้มีการแสดงโขน ได้เห็นโขนตัวลิงออกมาเต้นโขนก็เกิดความประทับใจและชอบมาก จึงมีความต้องการเล่นโขนเป็นตัวลิง จึงขอคุณลุงไปสอบเข้าที่โรงเรียนนาฏศิลป์ ต่อมาเมื่อนายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้วจึงได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนนาฏศิลป์ โดยเรียนสาขาโขนลิง ได้รับการถ่ายทอดวิชาด้านโขนลิงและวิชาความรู้ต่าง ๆ จากครูกรี วรสระริน จนกระทั่งจบวิชาชีพชั้นสูง 2 แล้ว ได้สอบบรรจุเข้าสอนที่กองการสังคีต

เป็นระยะเวลาพอสมควรจึงเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ในระหว่างเรียนก็ทำงานที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กองการสังคีตไปด้วย

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว หลังจากได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านโขนลิงแล้ว ก็ได้แสดงโขนลิงมาตลอดแทบทุกตัว เนื่องจากมีความสนใจในการเรียนโขนลิงมาก จึงได้รับความเอ็นดูและมักจะให้มีโอกาสร่วมแสดงโขนกับครูอยู่บ่อยครั้งและได้รับการถ่ายทอด เช่น ครูกรี วรสระริน ครูเอนก คราประยูร , ครูสังัด โอชะกะ , ครูบุญชัย เฉลยทอง , ครูฤกษ์ชัย เชวงรัตน์ ครูช่วย สุดแสง , ครูฉลาด พกุลานนท์ , ครูแสง อัญญะวัชร

การศึกษาศิลปะการแสดงอาวธและการใช้อาวธ

การแสดงโขนหรือละครบางประเภทจะต้องใช้อาวธในการรบหรือการทำสงคราม นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ได้ศึกษากระบี่กระบองกับครูจำนง บำเพ็ญทรัพย์ ณ ค่ายหมู่บ้านช่างหล่อ ได้ศึกษาจนมีความชำนาญ และได้นำความรู้ที่ได้รับนำมาใช้ประกอบการเรียนและการแสดง เช่น กระบี่กระบอง ฟลองไม้สั้น และดาบ

การศึกษาวิชาคีตศิลป์ไทย

การศึกษาโขน ละคร จำเป็นต้องเรียนวิชาคีตศิลป์หรือขับร้องเพลงไทยควบคู่กับการเรียนโขน ละคร เพื่อให้ผู้เรียนจะได้ฝึกจำบทเพื่อความแม่นยำในเนื้อเพลงหรือบทประพันธ์และจังหวะสามารถแสดงได้ผสมกลมกลืนเข้ากับบทบาทและอารมณ์ของเพลงเหล่านั้น นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ได้ศึกษาวิชาคีตศิลป์ไทยกับครูหลายท่าน คือ ครูฉะอ้อน ครูลั่นจี จารุวรรณ ฯลฯ

ประวัติการทำงาน

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว เริ่มรับราชการในตำแหน่งศิลปินจิตอาสา กองการสังคีต กรมศิลปากร เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2506 และได้รับการเลื่อนตำแหน่งตามลำดับ ดังนี้

1 สิงหาคม พ.ศ. 2508 ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต
กรมศิลปากร

1 กันยายน พ.ศ. 2515	ศิลปินโท แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร
1 กันยายน พ.ศ. 2518	นาฏศิลป์ 4 แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร
1 ตุลาคม พ.ศ. 2520	อาจารย์ 1 ระดับ 4 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร
1 ตุลาคม พ.ศ. 2522	อาจารย์ 2 ระดับ 6 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร
1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2531	ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ระดับ 6
1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533	ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ระดับ 7
27 ธันวาคม พ.ศ. 2537	ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ระดับ 8
11 ธันวาคม พ.ศ. 2539	ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ระดับ 8
พ.ศ. 2544	ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ระดับ 9
พ.ศ. 2545	เกษียณอายุราชการ

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) สถาบัน
บัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

ประวัติการสร้างสรรค์ผลงาน

ผลงานด้านการแสดงโขน

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว มีผลงานด้านการแสดงครั้งแรก ในขณะที่ศึกษาอยู่ชั้นต้นปีที่ 1
ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ โดยได้รับให้แสดงชุดสีดาลุยไฟ และปราบบรพณ์ยักษ์ที่โรงละครศิลปากร
ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเรียนในชั้นต้นปีที่ 2 ได้รับการคัดเลือกให้แสดงเป็นทหารในละคร
อิงประวัติศาสตร์เรื่องอานุภาพพ้อขุนรามคำแหง บทประพันธ์ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ
ด้านการแสดงโขนเป็นตัวละครลิงบ้าง เสนาสิงห์บ้าง และได้แสดงเป็นหนุมานในการแสดงโขน

ชุดเบ็ดเตล็ด เช่น หนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา หนุมานรบกับวิรุญจำบัง เรียกในภาษานาฏศิลป์ ไขว่ว่า “คั่นฟอง” เป็นต้น

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ตลอดระยะเวลาที่แสดงโชว์ได้แสดงตั้งแต่ตัวเขนลิง สิบแปดมงกุฏ และพญาวานร เช่น พาลี สุกรีพ หนุมาน แสดงเป็นหนุมานทั้งตัว เรียกตาม ภาษาไขว่ว่า “ลิงไลน์” แสดงเป็นหนุมานทรงเครื่อง (แต่งเครื่องยศสวมมงกุฏ) เช่น ตอนหนุมานอาสา นอกจากนี้ยังแสดงเป็นองคตและนิลนันท

ผลงานด้านการแสดงละครและรำเบ็ดเตล็ด

รำกราวอาสาในละครเรื่องมโนราห์ รำชดชดาตรี รำโคม รำสี่ภาค รำวงมาตรฐาน รำเหย้อย ละครเรื่องอานุกาพแห่งความเสียสละ ละครเรื่องอานุกาพแห่งความรัก ละครเรื่องอานุกาพพ้อขุนรามคำแหง ละครพันทางเรื่องราชาธิราช ตอนกามนีรบสมิงพระราม

ผลงานการแสดงในต่างประเทศ

ในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการเป็นศิลปิน ครู และผู้บริหาร นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ได้มีโอกาสเดินทางไปเผยแพร่รำนาฏศิลป์ไทยในต่างประเทศมากมาย เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ฝรั่งเศส มาเลเซีย อังการี ออสเตรเลีย เดนมาร์ก นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐประชาชนจีน แคนาดา สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ ฯลฯ

ผลงานสร้างสรรค์การแสดงอื่น ๆ

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว นอกจากผลงานด้านการแสดงแล้วยังได้สร้างสรรค์ผลงาน การแสดงอื่น ๆ ได้แก่

1. ประดิษฐ์ทำรำอุยฉายพาลี (หลักสูตรการเรียนของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์) รำกราวทหารนเรศวร รำเพลงปลุกใจ เป็นต้น
2. ประดิษฐ์ทำเต้นเขนลิงประกอบการแสดงโชว์เรื่องรามเกียรติ์ ชุดวานรพงศ์ ของกรมศิลปากร ในงานพระราชพิธีพระเมรุพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากมลวันนราธิวาสราชชนครินทร์

3. กำกับการแสดงโขนอีกมากมาย เช่น การแสดงโขน ชุดพิเภกสวามีภักดี ณ โรงละครแห่งชาติ การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนกำแหงหนุมาน ชำราชบริพาธผู้ภักดี ณ ศาลาเฉลิมกรุง วันที่ 2 - 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2551
4. ควบคุมการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนยกรบ ณ โรงละครแห่งชาติ
5. ควบคุมและฝึกซ้อมการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนจองถนน ณ สังกัดศาลา กรุงเทพมหานคร
6. เขียนคู่มือประกอบการสอนนาฏศิลป์ไทย (โขน) ระดับปริญญา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เรื่องอุบายพาลีและลงสรหนุมานทรงเครื่อง
7. ครูผู้สอนโขนลิง ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์
8. ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าสายนาฏศิลป์โขน พ.ศ. 2521
9. ที่ปรึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรรมการสอบและดูแลการเรียนการสอน
10. ส่งเสริมกิจกรรมการสอบแข่งขันด้านนาฏศิลป์ดนตรีทุนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
11. กรรมการสอบนาฏศิลป์โขนภาคปฏิบัติและสัมภาษณ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
12. เป็นอาจารย์สอนพิเศษด้านโขนลิงให้กับมหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

รางวัลและเกียรติคุณที่ได้รับ

1. ได้รับรางวัลราชมงคลสรรเสริญ ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม พ.ศ. 2548 จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
2. ได้รับปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (นาฏกรรมไทย) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2550
3. ได้รับโล่เกียรติคุณที่ได้สนับสนุนการจัดงานราตรีระยองดาว 39 ของนักศึกษา วิชาทหาร กรมการรักษาดินแดน
4. ได้รับพระราชทานรางวัลศิษย์เก่าดีเด่น คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

การทำคุณประโยชน์เพื่อสังคม

1. เป็นวิทยากรบรรยายเรื่อง “สืบสานศิลปะไทย” ของคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยนาฏศิลป์
2. กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ประธานและรองประธานกรรมการการจัดงาน และการแสดงศิลปวัฒนธรรมสี่ภาค ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ในสังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร
4. กรรมการร่างพระราชกฤษฎีกาข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ ประกอบร่างพระราชบัญญัติ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
5. กรรมการจัดการแข่งขันกีฬาสีเกมส์ พ.ศ. 2542
6. กรรมการจัดการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ พ.ศ. 2542
7. กรรมการจัดทำหลักสูตรเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
8. กรรมการโครงการพัฒนาศูนย์สารสนเทศด้านนาฏดุริยางคศิลป์
9. กรรมการประชุมวิชาการนานาชาติ
10. กรรมการโครงการดนตรีไทย โขน - ละครจรกรุงเก่า
11. กรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
12. กรรมการวิเคราะห์และจัดทำเกณฑ์ผู้สอนในสถาบันศึกษา
13. เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักศึกษากับสถานศึกษาที่มีความสนใจด้านนาฏศิลป์ – ดนตรี

ปัจจุบัน นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว พักอยู่บ้านเลขที่ 59 ซอยวัฒนสุขนิเวศน์ ถนนบางกอกน้อย – ตลิ่งชัน แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร โทรศัพท์ 0 2423 0563 , 08 9892 1949

ส่วน มหาคณบดีมนตรีศึกษา

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน)

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ เนื่องจากได้เห็นการแสดงโขนลิงในงานวัดเกิดความประทับใจและชอบมาก มีความต้องการเล่นโขนเป็นตัวยิ่ง จึงไปศึกษาที่โรงเรียนนาฏศิลป์ โดยเลือกศึกษาประเภทโขนลิง จากความสนใจในการศึกษาและมีความสามารถในด้าน การแสดง นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว จึงได้รับการสืบทอดและร่วมแสดงโขนกับครูศรี วรชนะริน จนสำเร็จการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชานาฏศิลป์ชั้นสูง ต่อมาได้รับราชการในตำแหน่งศิลปินจัตวา กองการสังคีต กรมศิลปากร และได้เลื่อนตำแหน่งมาตามลำดับ ตำแหน่งสุดท้ายคือ ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว เป็นศิลปินที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการแสดงโขนลิงเป็นอย่างมาก จึงได้รับให้แสดงตั้งแต่ เซนลิง สิบแปดมงกุฎ สุครีพ พาลี หนุมาน แสดงเป็นหนุมานแทบทุกตอน อาทิ ตอน หนุมานอาสา ตอนหนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา รวมทั้งได้แสดงละครและรำเบ็ดเตล็ด อาทิ รำกราวอาสาใน ละครเรื่องมโนห์รา รำซัดชาติตรี รำสี่ภาค รำเหย้อย รำโคม แสดงละครเรื่อง อานุภาพแห่งความรัก อานุภาพ พ้อขุนรามคำแหง เป็นต้น นอกจากงานด้านการแสดงแล้วยังได้สร้างสรรค์ผลงานมากมาย อาทิ ประดิษฐ์ทำรำฉุยฉายพาลี รำกราวทหรรณเรศวร รำเพลงปลุกใจ ประดิษฐ์ทำเดินโขนลิงประกอบการแสดง เรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร ชุดโขนวรนพวงศ์ ในงานพระราชพิธีพระเมรุพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากมลหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตลอดจนเป็นผู้กำกับการแสดงโขนชุดทิเบตสามภักดิ์ ณ โรงละครแห่งชาติ ครูผู้สอนโขนตัวยิ่ง เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักศึกษาตามสถานศึกษาต่าง ๆ นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว เป็นศิลปิน ผู้มุ่งรักษาไว้ด้วยความงามตามแบบแผนของศิลปะการแสดงโขนที่มีบทบาทการแสดงโขนลิงทุกตัวในเรื่องรามเกียรติ์ โดยเฉพาะบทของหนุมานซึ่งไม่เคยใบหน้า ปัจจุบันเป็นผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิต พัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน) พุทธศักราช ๒๕๕๑

ภาคผนวก ข

ผู้ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำหนึ่มาลงสร

จากนายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว

รายชื่อคณาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์ทั้ง 12 แห่ง ที่เข้าร่วมรับการถ่ายทอด
 กระบวนทำรำหุ่นมาลงสรงจากอาจารย์ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว
 โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการอบรมและจัดทำสื่อการสอนนาฏศิลป์และดนตรี
 โดยคณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
 ร่วมกับห้องเรียนเครือข่ายคณะศิลปศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ 12 แห่ง
 วันที่ 30 , 31 กรกฎาคม และ 1 สิงหาคม 2555
 ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	สังกัดสถานศึกษา	หมายเหตุ
1	นายกิตติพงษ์ ไตรพงษ์	วิทยาลัยนาฏศิลป์	
2	นายเสฏฐวุฒิ ชาวห้วยหมาก	วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่	
3	นายสมชาย ยิ้มแย้ม	วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย	
4	นายสมชาย ฟ่อนรำดี	วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี	
5	นายกิตติพงษ์ จันทร์สมุทร	วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง	
6	นายสมชาย สวัสดิ์	วิทยาลัยนาฏศิลป์สุพรรณบุรี	
7	ว่าที่เรือตรีวีรพล ทองระอา	วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี	
8	นายสันห์พิชญ์ อ่อนลำลี	วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา	
9	นายธงชัย ศรีนา	วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด	
10	นายสหชาติ ศรีสร้างคอม	วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์	
11	นายธีระศักดิ์ ขายเกต	วิทยาลัยนาฏศิลป์พัทลุง	
12	นายนเรศ นิยมพัฒนสกุล	วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช	

รายชื่อนักศึกษา คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำหนึ่มาลงสรงจากอาจารย์ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว

รุ่นที่	ชื่อ - สกุล	ปีที่ได้รับถ่ายทอด	หมายเหตุ
1	-	2542	
2	-	2543	
3	นายไพศาล วงษ์ราช นายพิษณุ ยอดเกื้อ	2544	
4	นายไมตรี ปรางค์รัตนศิลา นายภัทร เนียมแดง นายวิโรจน์ เงินคำ	2545	
5	นายเด่น หาเลิศ นายเสกสรร นิสัย	2546	
6	นายพรเทพ เลี้ยงสอน นายรัฐพร เคหา นายทรงเกียรติ แซ่ตั้ง นายธรรณพ แสงมณี นายศุภชัย คล้ายสินธุ์ นายผัสดี สีนบ่ารุง	2547	
7	นายศุภักจิรา เพชรประกอบ นายวีระพงษ์ ตรีละคร นายอนุพล แสงพิศาล	2548	
8	นายขจรพงศ์ พรพิสุทธิ์ นายภัทรารุธ บุญแสน นายอนุสรณ์ ทศเกษร นายชัยพงศ์ สายสร้าง นายอนุชา เลี้ยงสอน นายสุวรรณ กลิ่นอำพร นายเจนณรงค์ วงศ์สวัสดิ์	2549	

รุ่นที่	ชื่อ – สกุล	ปีที่ได้รับถ่ายทอด	หมายเหตุ
	นายกรกฤษณะ ไบปกทอง นายอนันต์ สุณาวงค์	2549	
9	นายจิตติพงศ์ จินประสม	2550	
10	นายกษิตินทร์ พิมพิรักษ์	2551	
11	นายผดุง จุ่มพันธ์ นายณัฐนัย ภูประโทก นายกษิพัฒน์ ใจครอง	2552	
12	นายณัฐนนท์ ภูประโทก	2553	
13	นายชาติวี พวงแจ่ม นายศรัญญ์ เอี่ยมจินดา	2554	
14	นายอลงกรณ์ พวงแก้ว	2555	

รายชื่อนักศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำหนึ่มาลงสรงจากอาจารย์ประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว

รุ่นที่	ชื่อ – สกุล		หมายเหตุ
1	นายจิรายุทธ์ จงใจ นายณฤดล เอี่ยมสะอาด นายมณฑล สมชาติ นายวาทีต มะยม นายไชยวัฒน์ ธรรมวิชัย	2554	หลักสูตรปรับปรุง ปี 2552
2	นายพัชรินทร์ ชูช่วย นายไตรรัตน์ ร่วมดำริห์ นายภาณุวัฒน์ ชื่นฤทัย นายชัยวัฒน์ คู่ประเสริฐ นายฤทธิชัย เกิดแก่น นายสิทธิชัย ตั้งจิตพัฒนกุล	2555	หลักสูตรปรับปรุง ปี 2552

ภาคผนวก ค

กระบวนการำร่ำเปิดเตล็ดโขนลิ่ง

กระบวนท่า 1 ถึง กระบวนท่า 7

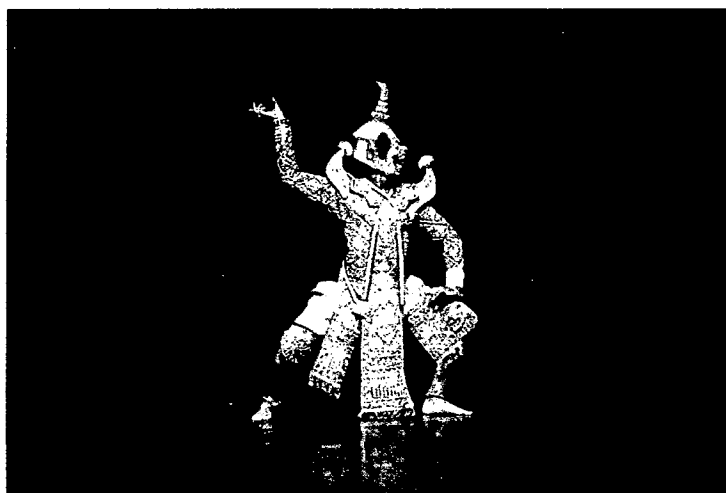
กระบวนท่า 1 ถึง 7 นับเป็นกระบวนท่ารำหลักที่มักพบว่าการนำมาใช้ในกระบวนท่ารำชุดต่าง ๆ บ่อยครั้ง และเป็นกระบวนท่าหลักที่ใช้ในการออกกราวในการจัดทัพตรวจพลของฝ่ายลิง นอกจากนี้ในกระบวนท่ารำแม่ท่า ยังพบว่ามีท่า 1 2 3 5 และท่า 7 เป็นต้น

ท่า 1

ท่า 2

ท่า 3

ท่า 4

ท่า 5

ท่า 6

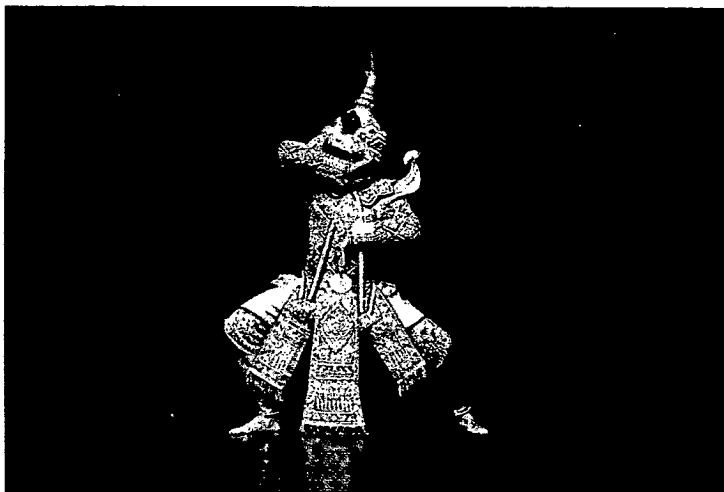
ท่า 7

กระบวนท่าเกา

กระบวนท่าเกา เป็นกระบวนท่าที่แสดงออกถึงความเป็นลิง โดยดัดแปลงมาจากกิริยาของลิงตามธรรมชาติ จากการศึกษพบว่ากระบวนท่าเกาของโขนลิงมีอยู่ 7 ลักษณะ คือ เกาศีรษะ เกาคาง เกาข้อศอก เกาหัวไหล่ เกาเอว เกาข้อมือ และเกาหัวเข่า สามารถเกาได้ทั้งข้างซ้ายและข้างขวา แต่ผู้ปฏิบัติส่วนมากจะนิยมปฏิบัติท่าเกาในข้างที่ตนถนัดมากกว่า

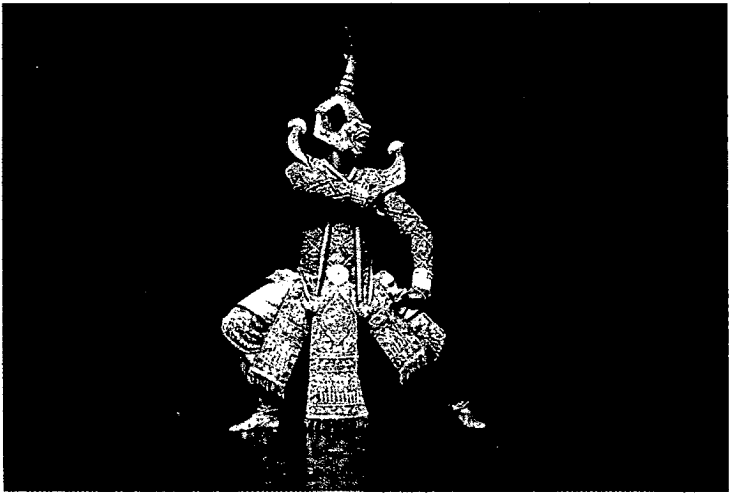
ท่าเกาศีรษะ

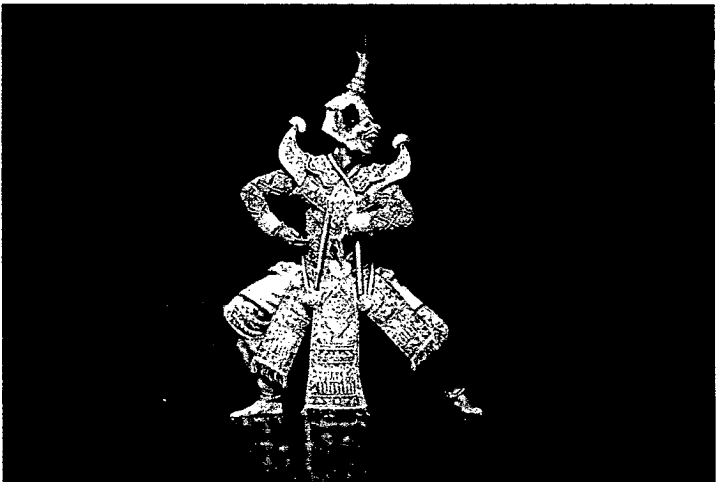
ท่าเกาคาง

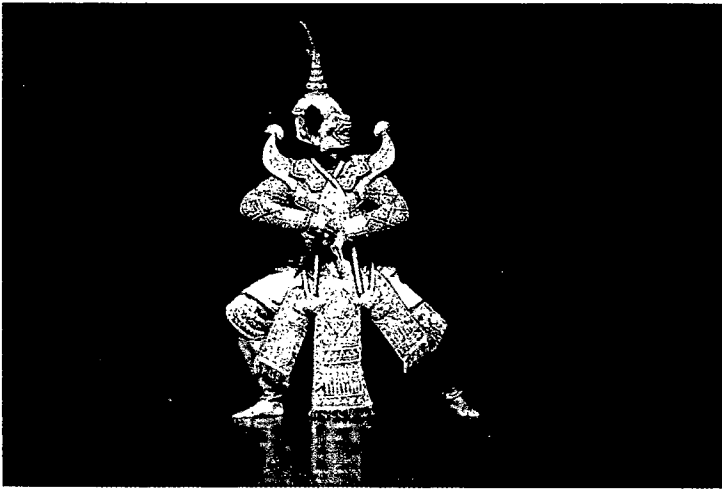
ท่าเกาข้อศอก

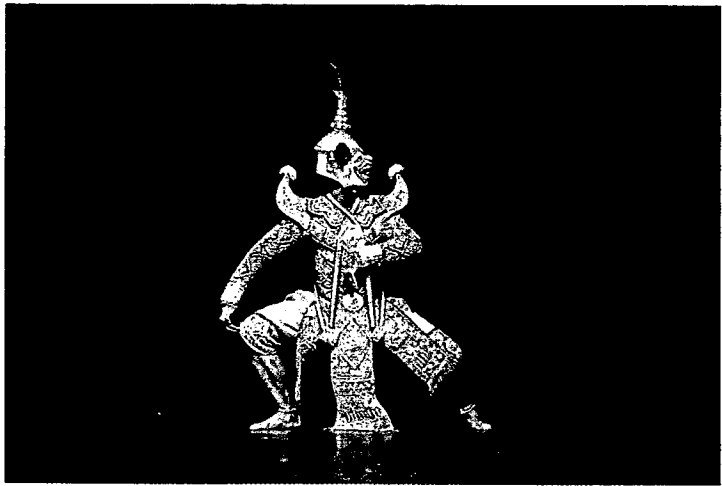
ท่าเกาหัวไหล่

ท่าเกาเอว

ท่าเกาข้อมือ

ท่าเกาหัวเข่า

ภาคผนวก ง

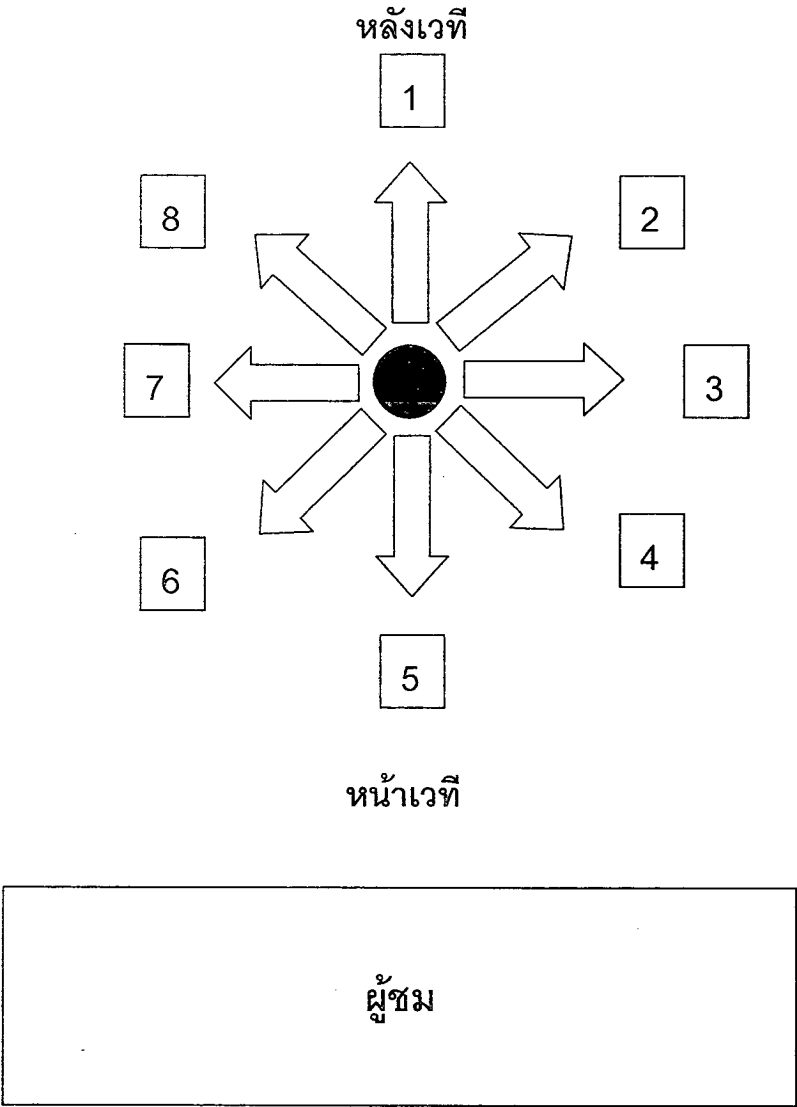
กระบวนการกำหนดมาตรฐานโครงสร้าง

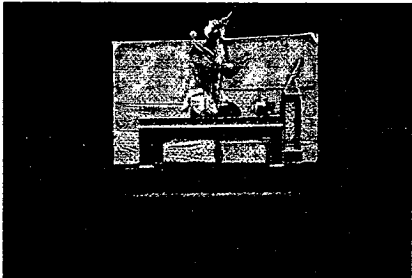
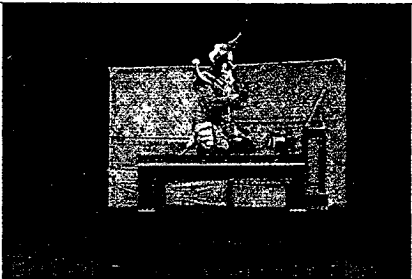
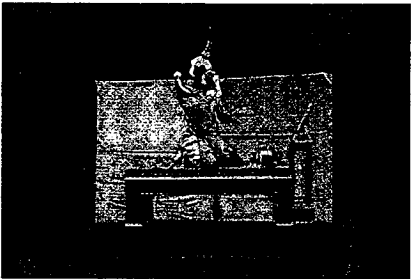
ทิศทางในการบันทึกทำรำ

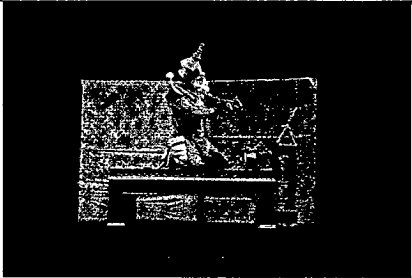
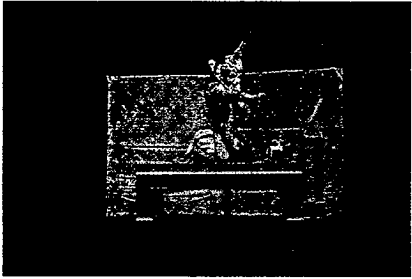
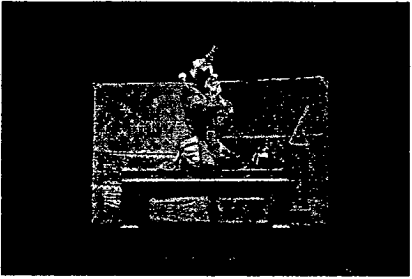
เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการบันทึกทำรำของผู้ศึกษาเอง และผู้ที่ต้องการจะศึกษา
กระบวนการทำรำ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้กำหนดทิศทางในการรำรำออกเป็น 8 เพื่อเห็นทิศทางการ
รำรำได้ละเอียดขึ้น ดังนี้

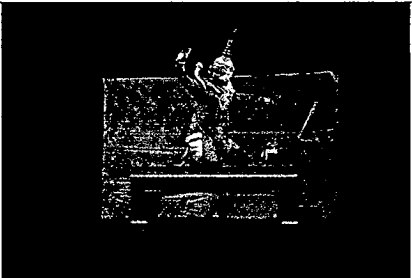
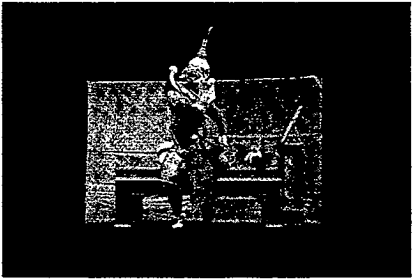
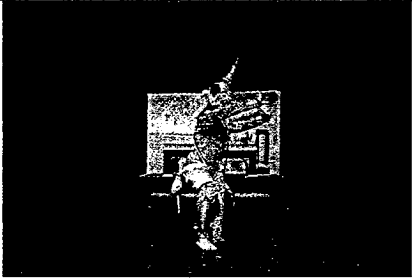
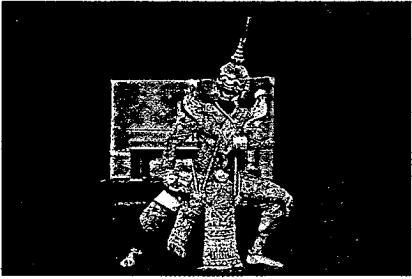
ประตู่ฝั่งขวาของเวที

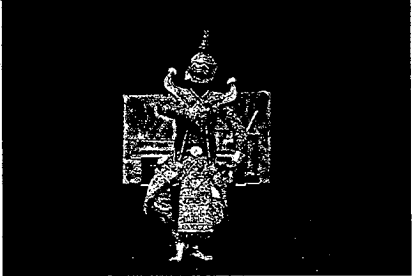
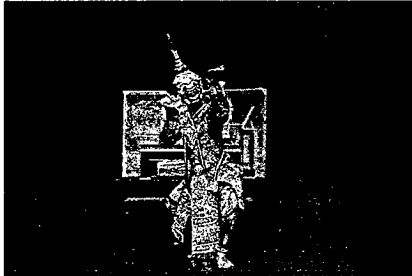
ประตู่ฝั่งซ้ายของเวที

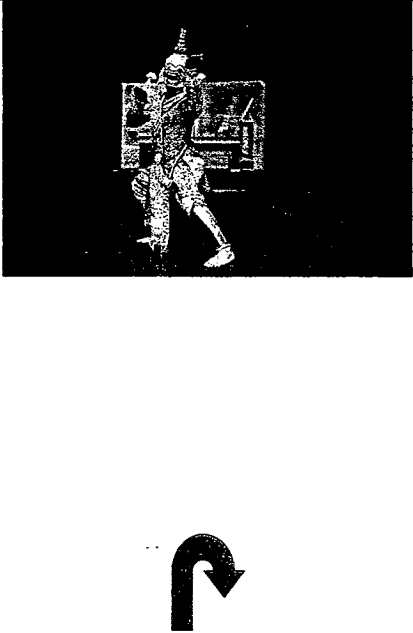
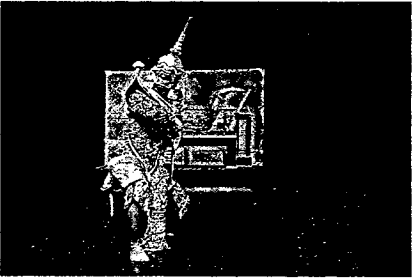

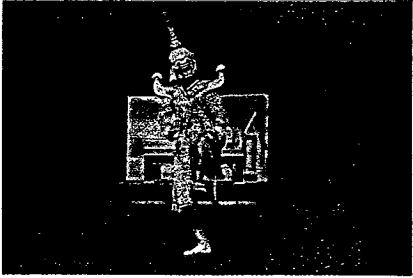
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
1	เพลงลงสร โชน ทากระแจะ (นั่งบนเตียง)		ศีรษะ หน้ามองมือ(กระแจะจันทน์) ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาใช้นิ้วชี้และนิ้วกลางควัก แป้งกระแจะจันทน์ด้านหน้า ซ้ายวางมือบนต้นขาซ้าย
			ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาใช้นิ้วชี้และนิ้วกลางวนที่ กลางฝ่ามือซ้าย ซ้ายแบหงายฝ่ามือด้านหน้า ระดับอก เท้า นั่งคุกเข่า
2	จันทน์ปรง		ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่ามือทั้งสองถูกัน เท้า นั่งคุกเข่า
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่ามือขวาลูบใบหน้า ด้านขวา เท้า นั่งคุกเข่า

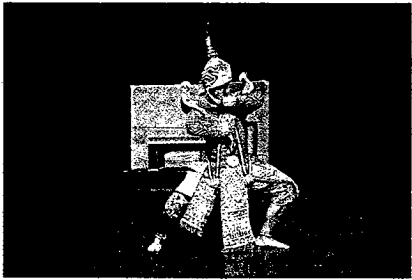
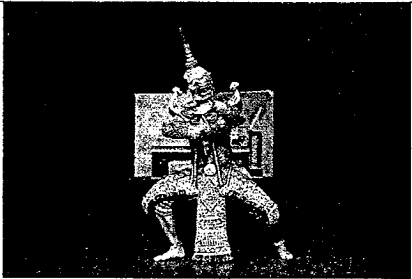
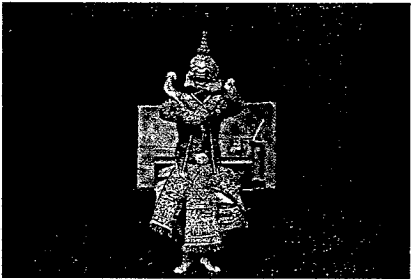
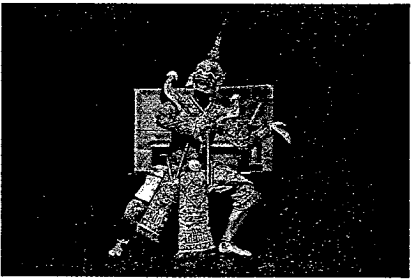
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่ามือซ้ายลูบใบหน้า ด้านซ้าย เท้า นั่งคุกเข่า
			ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่ามือทั้งสองลูบใบหน้า (ท่าผัดแป้ง) เท้า นั่งคุกเข่า
3	ฟุ้งเฟื่อง - ฟุ้ง		ศีรษะ หน้ามองแขนซ้าย ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่ามือขวาลูบแขนซ้าย เท้า นั่งคุกเข่า
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> ศีรษะ หน้ามองแขนขวา ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่าซ้ายลูบแขนขวา เท้า นั่งคุกเข่า
			ศีรษะ หน้ามองตามมือ ลำตัว ทิศ 3 มือ ใช้ฝ่าทั้งสองไขว้ประสาน ลูบลำตัวด้านหน้าแล้ววาด มือทั้งสองออก เท้า นั่งคุกเข่า

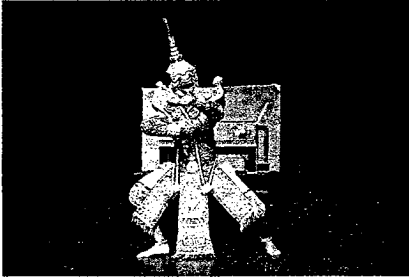
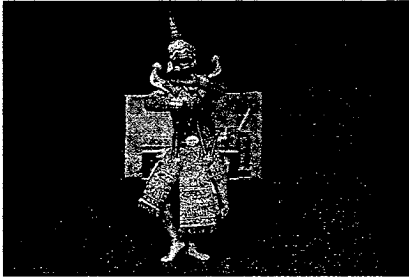
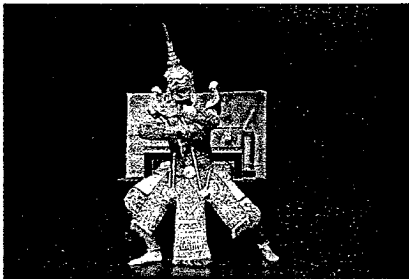
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	- เพลง		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาคลายจีบออกเป็นตั้ง วงบน ซ้ายคลายจีบออก เหยียดแขนตั้งเสมอไหล่ เท้า นั่งคุกเข่า
	ทำนองเอื้อน	 	<u>ทำนองเอื้อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายตั้งวงล่าง เท้า ตั้งเข่าขวา ยกกันขึ้น (ก้าวลงจากเตียง) *** ลงจากเตียงวิ่งหมุนตัววนทางขวา กลับหน้ามาทิศเดิม (ตามลูกศร)
4	ทรงเครื่อง		ศีรษะ หน้าทิศ 3 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 3 มือ ทั้งสองวาดลงมาจาก ด้านบนด้านข้างลำตัว เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
	ทำนองเอื้อน		<u>ทำนองเอื้อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทั้งวงล่าง ซ้ายเข้าอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม

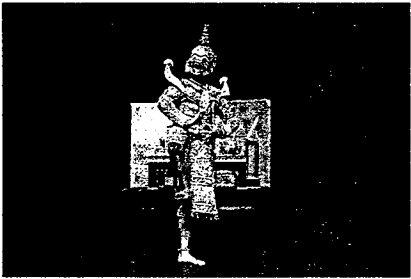
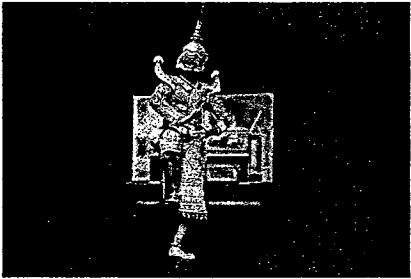
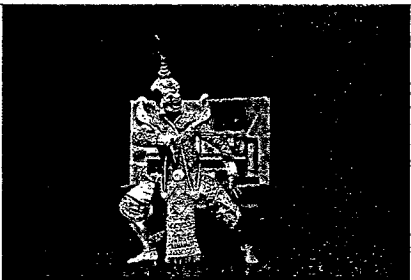
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			<u>จังหวะที่ 2</u> จรดเท้าขวา เอียงคอทางซ้าย มือขวาเข้าอก ลดมือลงตั้งวงให้ตรงกับจังหวะ มือซ้ายตั้งวงล่าง ***ใช้เทคนิคการเล่นเท้า ชอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสองตั้งวงล่าง
6	ประทาน	 	ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 7 มือ ขวาทิ้งมือระดับหน้าซ้ายตั้งวงบน เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข่าลงเล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบน่อง ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 7 มือ ขวาแบฝ่ามือหงายระดับหน้า ซ้ายแบฝ่ามือหงายระดับ ศีรษะ (ท่าขอ) เท้า ยึด - กระทบเท้าขวา ลงเหยียด ขวาลบเหยียด ซ้ายเต็มเหยียด

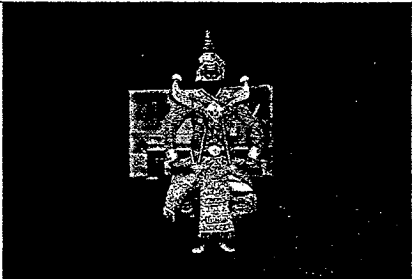
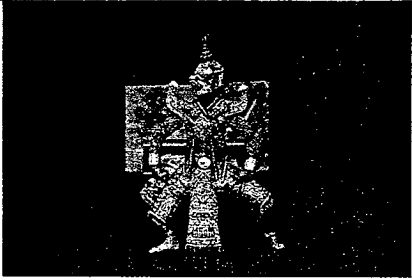
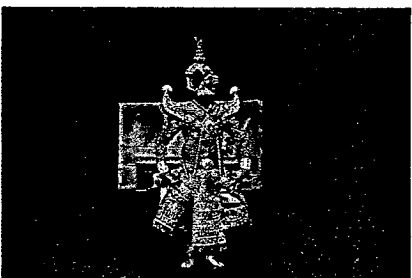
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอือน		ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 7 มือ ขวามือหงายระดับหน้า ซ้ายมือหงายระดับ ศีรษะ เท้า ยืด - ยุบ พลิกเหลี่ยมเป็น ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม *** วิ่งวนลงหลังทางด้านขวามือ (ตามลูกศร) มือลักษณะเดิม
7	ทำนองเอือน	 	ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายแบฝ่ามือตะแคงตั้ง สันมือด้านหน้าระดับเอว เท้า ขวาเตะด้วยจมูกเท้า ย่อเข้า ลงเล็กน้อย ซ้ายยืนย่อเข้าลง *** ใช้เทคนิคการโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 กระโดดลงเหลี่ยม ซ้าย - ขวา ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายแบฝ่ามือหงาย แล้วโยย มือขึ้น เท้า ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม

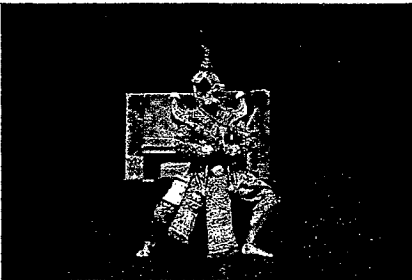
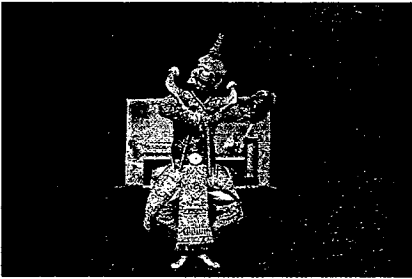
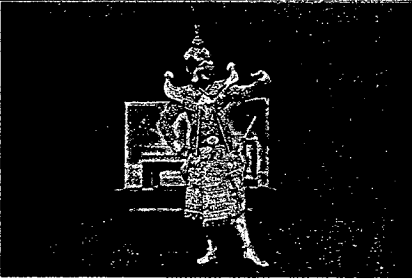
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอือน		<u>ทำนองเอือน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดบไหล่จับ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจับออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย แล้ววางลงส้นเท้าใกล้เท้า ขวา ตัดปลายเท้าขึ้น
8	สนับเพลา		ศีรษะ หน้ามองดูมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ มือทั้งสองจับคว่ำแล้วคลาย มือจับออก แบ่มือหักข้อมือ ลงแนบหัวเข้าขวา เท้า ทอนเท้าซ้ายมาวางหลัง ยก เท้าขวาหนีบรอง ย่อเข้าซ้าย ลงเล็กน้อย
9	เชิงอน		ศีรษะ หน้ามองดูมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ มือทั้งสองจับหงายแล้วม้วน มือจับสะบัดออกเป็นตั้งมือ ขึ้นแนบหัวเข้าซ้าย

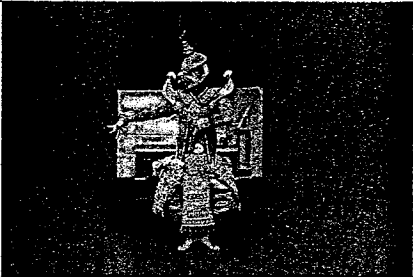
ลำดับที่	เนื้อเรื่อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอื้อน		เท้า ทอนเท้าขวามาวางหลัง ยก เท้าซ้ายหนีบน้อง ย่อเข้า ขวาลงเล็กน้อย ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายเกาคาง เท้า ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
10	อ่อนละไม - อ่อน	 	ศีรษะ หน้ามองคู่มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายจับคว่าด้านหน้าระดับอก เยื้องทางด้านซ้าย เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม ยึด-ยุบ พลิกเหลี่ยม ขอยเท้า (เก็บ) มือลักษณะเดิมแล้วใช้เทคนิคการโยก เท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 กระโดดลงเหลี่ยม ขวา - ซ้าย ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอ ทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายคลายจับออก แผล่ฝ่ามือ ด้านหน้าเยื้องทางด้านซ้าย

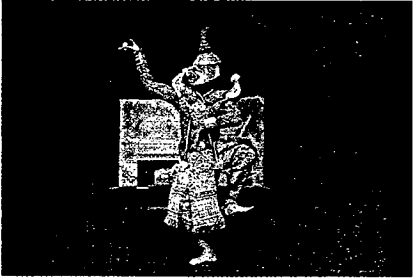
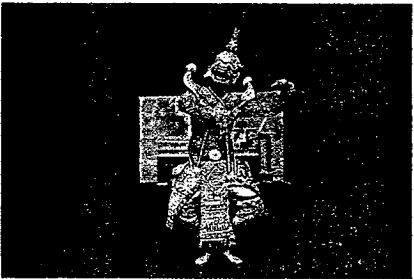
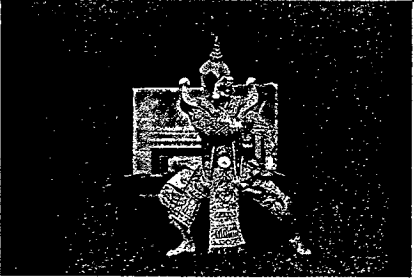
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาหลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายพลิกฝ่ามือคว่ำลง ด้านหน้า เท้า ขยับพลิกเหลี่ยมเปลี่ยนเป็น ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายหลบเหลี่ยม
			***ใช้เทคนิคการโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 กระโดดลงเหลี่ยม ซ้าย - ขวา กระดกมือขึ้น - ลงตาม จังหวะ
	- ละไม		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายคว่ำฝ่ามือปาดมา ด้านหน้าระดับอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายหลบเหลี่ยม

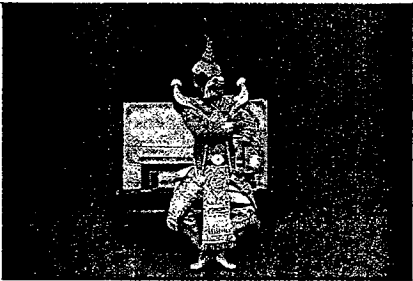
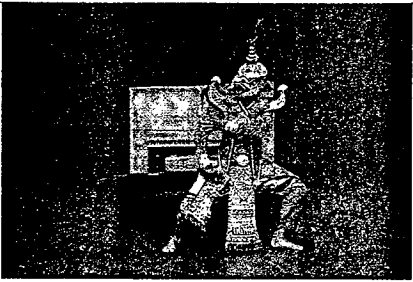
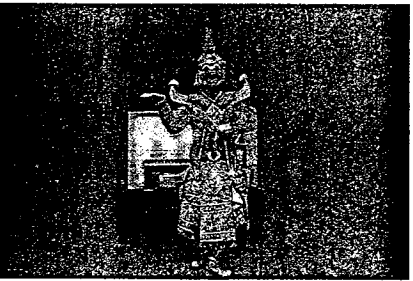
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
11	นุ่งยก		ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจีบเข้าหาลำตัวระดับ ชายพก ซ้ายตั้งมือระดับวงล่าง
	- นุ่ง		เท้า ขวอยู่ด้านหน้าวางเท้าซ้าย ลงหลัง น้ำหนักอยู่ที่เท้าขวา
	- ยก		ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาม้วนจีบออกเป็นตั้งมือ ระดับชายพก ซ้ายม้วนมือจีบเข้าหาลำตัว ด้านหน้าระดับชายพก
			เท้า ขวายกเท้าหนีบนอง ซ้ายยืนเป็นหลัก ตั้งขา
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> *** ท่ารำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยุบตัวลง
12	นุ่งยก (ซ้ำ)		- ปฏิบัติท่ารำ 3 จังหวะตามทำนอง โดยการวางเท้าขวา กระโดดยืนด้วย เท้าซ้ายยกเท้าขวา แล้ววางเท้าขวา ลงเหลื่อม ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย เอียงคอ ทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาช้าออก ซ้ายหยิบจีบจับผ้าถุง

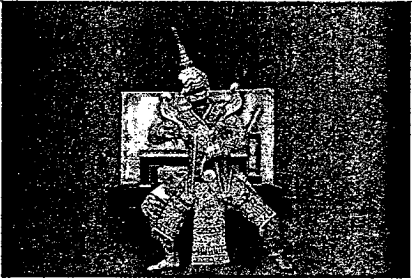
ลำดับที่	เนื้อเรื่อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			ชอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสอง ตั้งวงล่าง
14	เทพพนม - เทพ ทำนองเอื้อน	 	ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำดับ ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับเข้าหาลำตัวระดับ วงล่าง เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำดับ ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับเข้าหาลำตัวระดับ วงล่าง เท้า ยืด - ยุบพลิกเข้าเปลี่ยนเป็น ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม ชอยเท้า (เก็บ) ทำราวอยู่ใน ลักษณะเดิม แล้วใช้เทคนิคการไขยก เท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ม้วนมือ จับออกเปลี่ยนเป็นพนมมือที่อก

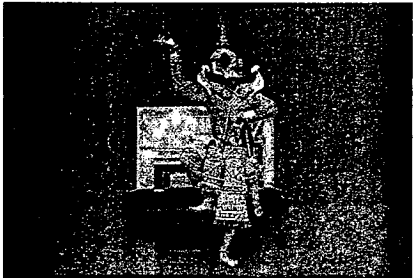
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	- พนม		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองพนมมือที่อก เท้า กระโดดลงเหยียบขวา-ซ้าย ขวาลบเหยียบ ซ้ายเต็มเหยียบ
	ทำนองเอือน		<u>ทำนองเอือน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดับไหลจีบ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจีบออกเป็น ตั้งวงบน (ทำโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย แล้ววางลงส้นเท้าใกล้เท้า ขวา ดัดปลายเท้าขึ้น
15	ฉลององค์		ศีรษะ หน้ามองแขนซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวากำหลวม ๆ เท้าเอว ซ้ายกำมือหลวม ๆ ยกขึ้น ระดับอก ด้านข้างลำตัว เท้า ทอนเท้าขวายืนตึงขา เท้าซ้ายแตะปลายเท้า

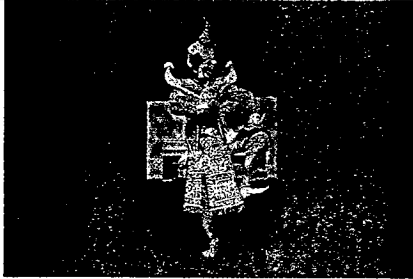
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
16	เลื่อมเหลือง ทำนองเอื่อน		ศีรษะ หน้ามองแขนขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวากำมือหลวมๆ ซ้ายแตะดูบที่แขนซ้าย เท้า ทอนเท้าซ้ายยืนตึงขา เท้าขวาแตะปลายเท้า
			<u>ทำนองเอื่อน</u> ศีรษะ หน้ามองข้อศอกซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวากำข้อศอก ซ้ายยกศอกตั้งฉาก เท้า ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
			ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายเกาศีรษะ เท้า ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
17	เรื่องระยิบ - ทำนองเอื่อน - เรื่อง		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับคว่ำด้านข้างลำตัว ระดับเอว งอแขนเล็กน้อย ซ้ายเข้าอก เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งฝ่ามือ งอศอกตั้ง ฉากเสมอไหล่ ซ้ายเข้าอก

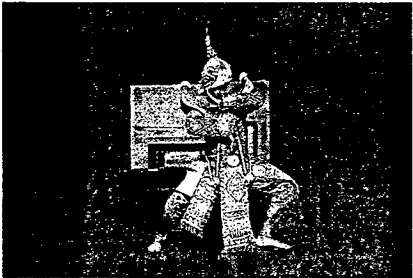
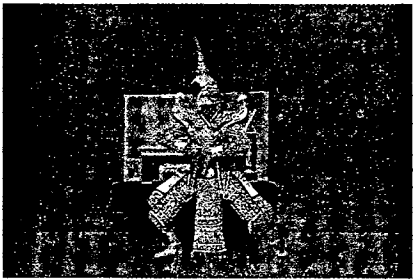
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าร่ำ	คำอธิบายท่าร่ำ
	ทำนองเอื่อน		เท้า ขวายืนขาตั้ง ยกเท้าซ้าย หนีบนอง
			*** ท่าร่ำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยุบตัวลง (1 จังหวะ)
			ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย
	- ระยั๊บ		ลำตัว ทิศ 5
			มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดับไหลจับ ตะแคงเข้าหาลำตัว
			เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ หน้ายกคอมองต้นแขนขวา
			ลำตัว ทิศ 5
			มือ ขวาเข้าอก ซ้ายคลายจับวาดมือออก เป็นตั้งวงบน
			เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
18	ปีกแมงทับ		ศีรษะ หน้ามองต้นแขนซ้าย
			ลำตัว ทิศ 5
			มือ ขวาจับที่ต้นแขนซ้าย ซ้ายตั้งวงล่าง
			เท้า ยึด - ยุบ พลิกเข้า เปลี่ยนเป็น ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม

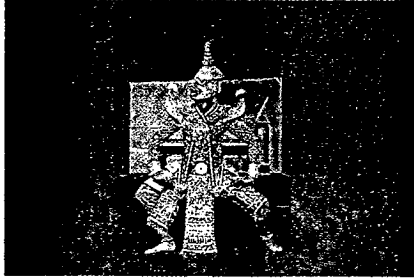
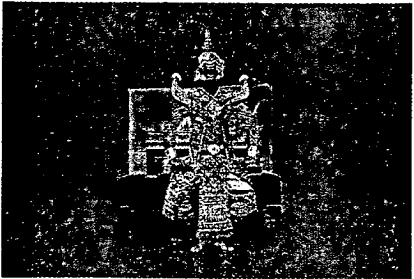
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			*** ยึด – ยวบ ซอยเท้า (เก็บ) ท่ารำ อยู่ในลักษณะเดิม
19	ปีกแมงทับ (ซ้ำ)		ศีรษะ หน้ามองต้นแขนขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาค้างกลาง ซ้ายจับที่ต้นแขนขวา เท้า กระโดดลงเหยียดขา - ซ้าย ขวาลบเหยียด ซ้ายเต็มเหยียด
20	ติดใจ - ติด ทำนองเอื้อน	 	- ใช้เทคนิคการเดินรวบจังหวะ 3 จังหวะ เริ่มจากเท้าขวา – ซ้าย - ขวา <u>จังหวะที่ 1</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 เียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวามือหงายด้านหน้า ระดับอก ซ้ายเข้าอก เท้า ก้าวเท้าขวามาด้านหน้า <u>จังหวะที่ 2</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวามือหงายด้านหน้า ระดับอก ซ้ายเข้าอก (รวบท่า) เท้า ก้าวเท้าซ้ายมาด้านหน้า

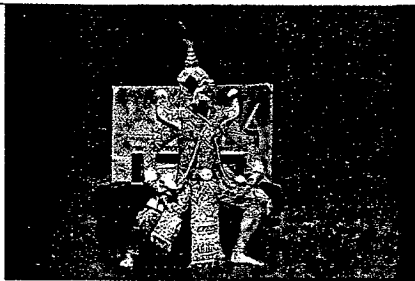
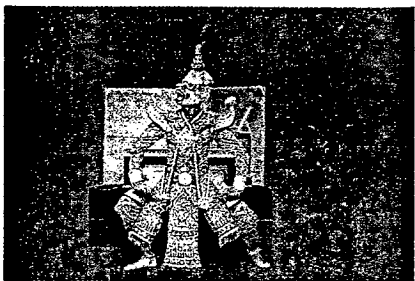
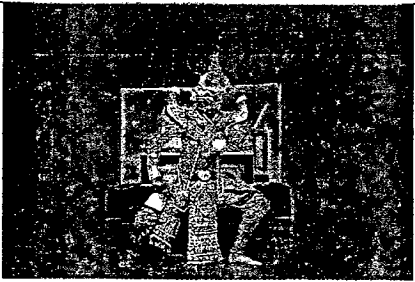
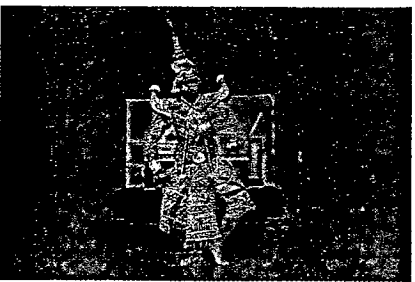
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	- ใจ ทำนองเอื้อน	 	<u>จังหวะที่ 3</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับศอกว่าด้านหน้า ระดับอก ซ้ายเข้าอก เท้า ก้าวเท้าขวามาใช้จุมูกแตะ พื้นด้านข้างเท้าซ้าย <u>ทำนองเอื้อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาสบัดจับออกแบมือ ด้านข้างระดับอก ซ้ายเข้าอก เท้า จรดเท้าขวาแล้ววิ่งวนลงหลัง ทางขวามือกลับมาหน้าทิศ 5 (หน้าเวที)
21	ไหมทม - ไหม ทำนองเอื้อน	 	ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับศอกว่าด้านหน้าระดับอก ซ้ายเข้าอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยม ซ้าย- ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม <u>ทำนองเอื้อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับศอกว่าด้านหน้าระดับอก ซ้ายเข้าอก เท้า ยึด – ยวบ พลิกเหลี่ยม ชอยเท้า (เก็บ)

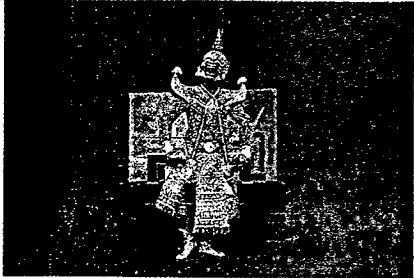
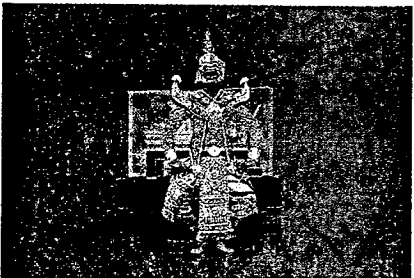
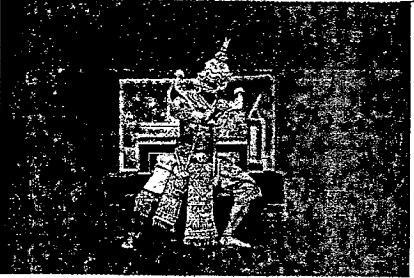
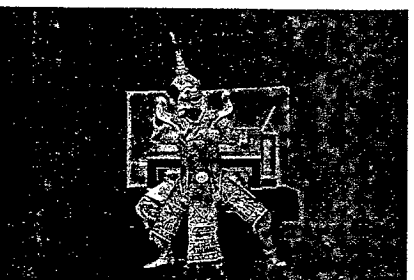
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	- ถม		แล้วใช้เทคนิคการโยกเท้า 2 จังหวะในจังหวะที่ 3 วางเท้าซ้าย ยกเท้าขวา หนีบน้อง
	ทำนองเอื่อน		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาวาดมือจีบขึ้นหางยฝ่ามือ งอศอกตั้งฉากเสมอไหล่ ซ้ายเข้าอก เท้า ขวายกเท้าหนีบน้อง ซ้ายยืนเป็นหลัก
			ทำนองเอื่อน ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดืบไหล่จีบ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ขอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจีบออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย แล้ววางลงส้นเท้าใกล้เท้า ขวา ดัดปลายเท้าขึ้น

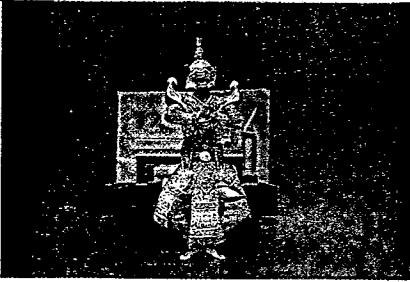
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
22	สังวาลวรรณ - สังวาล		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับจับที่เส้นสังวาล ซ้ายตั้งวงล่าง เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย หนีบน้อง
	- วรรณ		ศีรษะ หน้ามองตามมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับเดินมือลงมาตาม สายสังวาล ซ้ายตั้งวงล่าง เท้า ยึด-กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
23	เฟื่องห้อย - เฟื่อง		ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทรงไขว้แขน งอศอก หักข้อมือลงด้านข้างลำตัว ระดับเอว ซ้ายจับคว้างอศอกด้านข้าง ลำตัวระดับเอว เท้า ชอยเท้า (เก็บ) แล้วใช้ เทคนิคโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 วางเท้าขวา ยกเท้าซ้าย (สะบัดหน้าไป ทางทิศ 7)
	- ห้อย		ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายทรงไขว้แขน งอศอก ด้านข้างลำตัว หักข้อมือลง

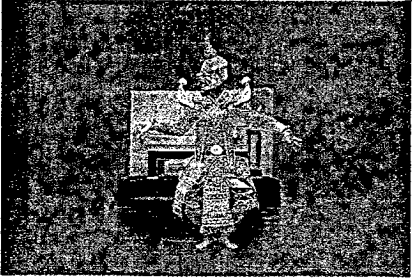
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอื้อน	 	เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข่าลง เล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบนั่ง ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาช้าออก ซ้ายเกาคาง เท้า ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวากำข้อมือซ้าย ซ้ายหักข้อมือลงด้านหน้า ระดับเอว เท้า ขยับพลิกเท้าเปลี่ยนเป็น ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
24	สร้อยมะยม - สร้อย	 ∞	ศีรษะ เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับไขว้ประสานกัน แนบอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม ชอยเท้า (เก็บ) เคลื่อนที่เป็นเลขแปดพร้อมกับกล่อมไหล่ เอียงศีรษะเดินมือทั้งสองลงตามสายสังวาล

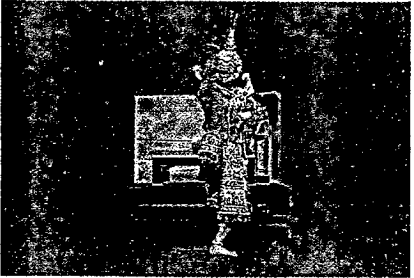
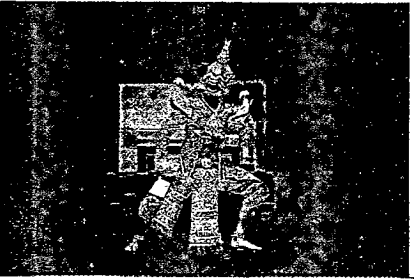
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	- มะยม		ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองตั้งวงล่าง เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
25	ตาบประดับ - ตาบ		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับที่ตาบทิศ เท้า ยึด - ยวบพลิกเข้าเปลี่ยนเป็น ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
	- ประดับ		ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองม้วนมือคล้ายจับ ออกเป็นตั้งวงล่าง เท้า ยึด - ยวบพลิกเข้าเปลี่ยนเป็น ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
	ทำนองเอื้อน		ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองตั้งวงล่าง เท้า ยึด - ยวบ ขอยเท้า (เก็บ)

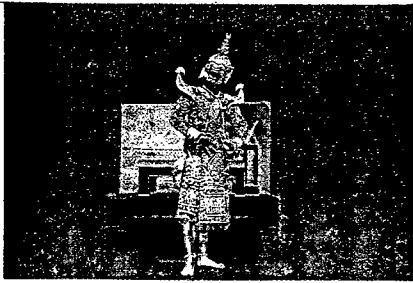
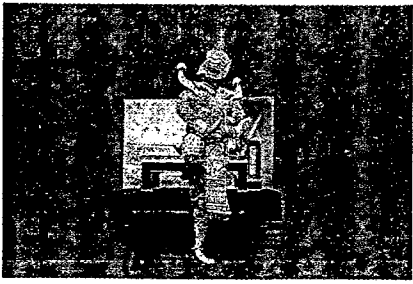
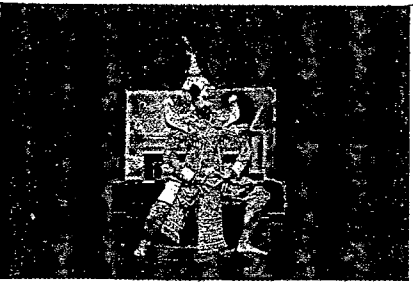
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
26	ดาบประดับ (ซ้ำ) - ดาบ		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับที่ดาบทิศ เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาหลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
	- ประดับ		ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองม้วนมือคล้ายจับ ออกเป็นตั้งวงล่าง เท้า ยึด - ยุบพลิกเข้าเปลี่ยนเป็น ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายหลบเหลี่ยม
27	ดอกกลม		- ปฏิบัติท่ารำ 3 จังหวะตามทำนอง โดยการวางเท้าซ้าย กระโดดยืนด้วย เท้าขวายกเท้าซ้าย แล้ววางเท้าซ้ายลง เหลี่ยม ศีรษะ หน้ามองมือขวา เอียงคอ ทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาม้วนมือสอแก้วระดับ วงล่าง ซ้ายเข้าอก เท้า ขวาหลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> <u>จังหวะที่ 1</u> จรดเท้าซ้าย เอียงคอทางขวา มือ ขวาจับสอแก้วตั้งวงล่าง มือซ้ายเข้าอก แล้วลดมือลงมาตั้งวงล่าง

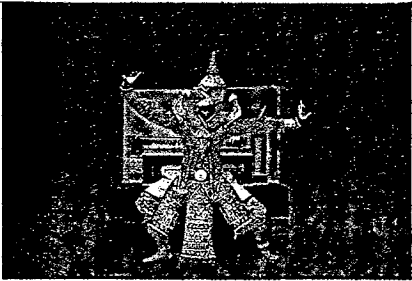
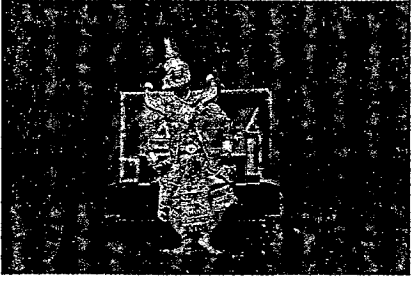
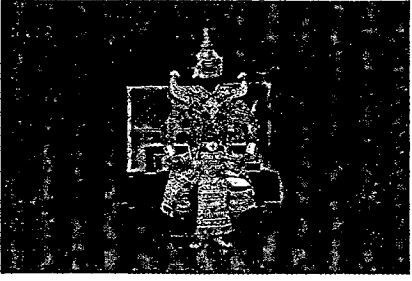
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
		 	<u>จังหวะที่ 2</u> จรดเท้าขวา เอียงคอทางซ้าย มือขวาเปลี่ยนเป็นตั้งวง มือซ้ายตั้งวงล่าง ***ใช้เทคนิคการเล่นเท้า ชอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสองตั้งวงล่าง
28	ถมยาแดง - ถมยา ทำนองเอื้อน	 	ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งมือด้านหน้าระดับอก ซ้ายจับหักข้อมือเข้าหา ลำตัว อยู่หลังมือขวา เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม *** ท่ารำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยืด - ยุบ พลิกเข้าเปลี่ยนเป็นเท้าขวาเต็มเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม

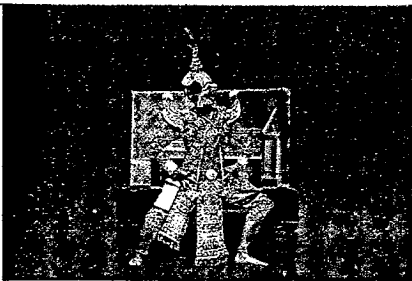
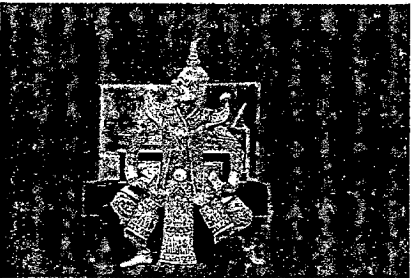
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งมือด้านหน้าระดับอก ซ้ายจับหักข้อมือเข้าหา ลำตัว อยู่หลังมือขวา เท้า ซอยเท้า (เก็บ) แล้วใช้ เทคนิคโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 วางเท้าขวา ยกเท้าซ้าย (สับัดหน้าไป ทางทิศ 7)
	- แดง		ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งมือข้างบน งอศอก หักข้อมือลงด้านข้างลำตัว ระดับเอว ซ้ายวาดจับม้วนมือใช้นิ้วชี้ที่ บริเวณหน้าขาซ้าย(ชี้ตามทิศ) เท้า กระโดดลงเปลี่ยนซ้าย - ขวา ขวาเต็มเปลี่ยน ซ้ายลบเปลี่ยน
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดบไหล่จับ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)

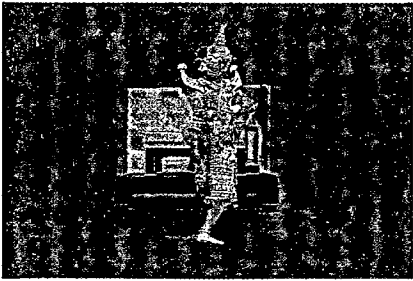
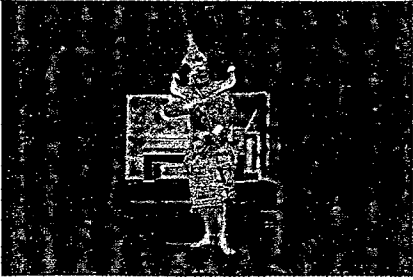
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			ศีรษะ เฝียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจีบออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย แล้ววางลงส้นเท้าใกล้เท้า ขวา ดัดปลายเท้าขึ้น
29	ทับทรวง		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทั้งวงล่าง ซ้ายแบฝ่ามือทาบอก เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย หนีบน้อง
30	ดวงกุดัน - ดวง		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาท้องแขน งอศอก ข้างลำตัวระดับเอว หัก ข้อมือลง ซ้ายจีบคว่ำข้างลำตัว ระดับเอว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
	- กุดัน		ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาล่อแก้วหักข้อมือขึ้น ระดับอก ซ้ายจีบจีบสอดขึ้น หายฝ่า มืองอศอกตั้งฉากเสมอไหล่ เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข้า เล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบน้อง

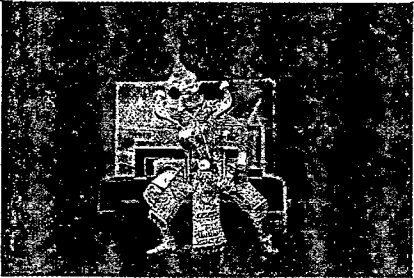
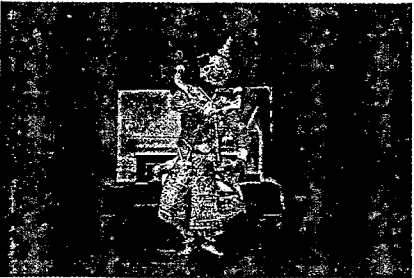
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอื้อน		ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาช้าออก ซ้ายศีรษะ เท้า ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
31	จำหลักลาย - จำ		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับคว่าด้านหน้า ระดับอก ซ้ายเข้าอก เท้า สะดุดเท้าขวาด้านหน้า
	- หลัก		ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับสอดขึ้นหงายฝ่ามือ งอศอกเสมอไหล่ด้านหน้า ซ้ายเข้าอก เท้า ขวายกเท้าหนีบน่อง ซ้ายยืนขาตั้ง
	ทำนองเอื้อน		*** ท่ารำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยุบตัวลง (1 จังหวะ)
	- ลาย		ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งวงล่าง ซ้ายที่ทับทรวงแล้วม้วนจับ ออกไป

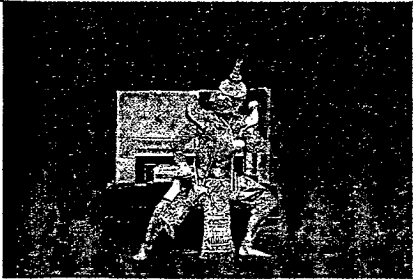
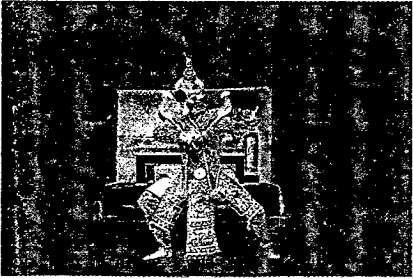
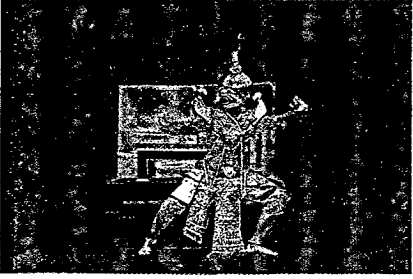
ลำดับที่	เนื้อเรื่อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา – ซ้าย ขวาหลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
32	ปั้นเหน่งเพชร - ปั้นเหน่ง - เพชร	 	ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับเข้าหาลำตัว ซ้ายตั้งมือระดับชายพก เท้า ทอนเท้าขวาลงหลัง ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาม้วนมือจับออกเป็น ตั้งมือระดับชายพก ซ้ายม้วนมือจับเข้าหาลำตัว เท้า ขวายืนขาตั้ง เท้าซ้ายยกหนีบน่อง *** ในจังหวะเอื่อน ยุบตัวลง
33	ปั้นเหน่งเพชร		- ปฏิบัติท่ารำ 3 จังหวะตามทำนอง โดยการวางเท้าซ้าย กระโดดยืนด้วย เท้าขวายกเท้าซ้าย แล้ววางเท้าซ้ายลง เหลี่ยม ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับที่หัวเข็มขัด เท้า ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม

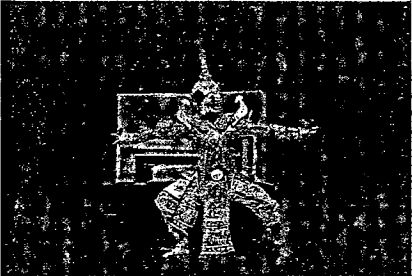
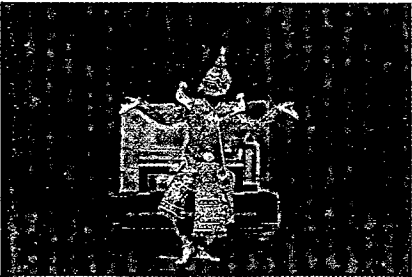
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ทำร่ำ	คำอธิบายทำร่ำ
34	พรณราย		- ปฏิบัติทำร่ำ 3 จังหวะตามทำนอง โดยการวางเท้าขวา กระโดดขึ้นด้วยเท้าซ้ายยกเท้าขวา แล้ววางเท้าขวาลงเหยียด ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาวาดมือออกเป็นตั้งวงบนซ้ายวาดมือออกเหยียดแขนระดับไหล่ เท้า ขวาเต็มเหยียดซ้ายลบเหยียด
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> <u>จังหวะที่ 1</u> จรดเท้าขวา เอียงคอทางซ้าย มือขวาลดลงมาตั้งวงล่าง มือซ้ายเหยียดแขนตั้งระดับไหล่
			<u>จังหวะที่ 2</u> จรดเท้าซ้าย เอียงคอทางขวา มือขวาทิ้งวงล่าง มือซ้ายลดลงมาตั้งวงล่าง ***ใช้เทคนิคการเล่นเท้า
			ซอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสองทิ้งวงล่าง

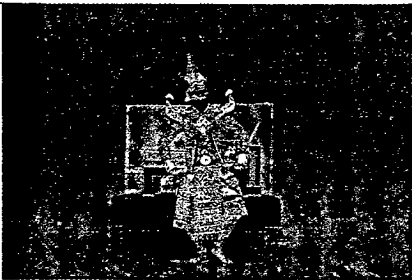
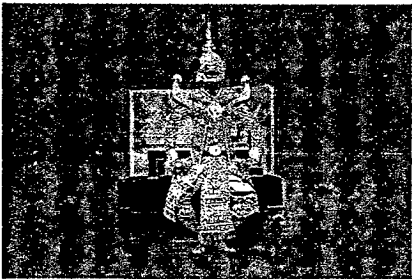
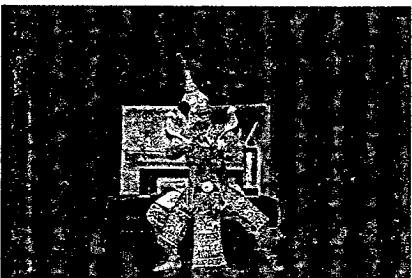
ลำดับที่	เนื้อเรื่อง/ทำนอง	ท่าเรือ	คำอธิบายท่าเรือ
35	สายทองแดง - สาย		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับที่สายเข็มขัด เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาหลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
	ทำนองเอื้อน		ชอยเท้า (เก็บ) เคลื่อนที่เป็นเลขแปด พร้อมกับกล่อมไหล่ เอียงศีรษะ มือทั้งสองเดินมือตามสายเข็มขัดไปทางด้านหลัง
	- ทองแดง		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองม้วนมือมาตั้งวงล่าง เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย-ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายหลบเหลี่ยม
	ทำนองเอื้อน		<u>ทำนองเอื้อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดบไหล่จับ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ชอยเท้า (เก็บ)

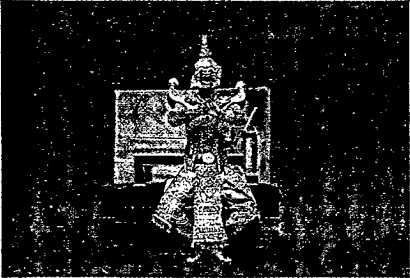
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่าเต้น
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าออก ซ้ายวาดมือจับออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้าย แล้ววางลงส้นเท้าใกล้เท้า ขวา ดัดปลายเท้าขึ้น
36	ห้อยหน้า - ห้อย		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับคว่าด้านหน้า ระดับเอว ซ้ายเข้าออก เท้า ทอนเท้าซ้ายลงหลัง
			ศีรษะ หน้ามองมือที่จับ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวากลายจับออก หักข้อมือ ลง ด้านหน้าระดับเอว ซ้ายเข้าออก เท้า ขวายกเท้าหนีบน้อง ซ้ายยืนเป็นหลัก ย่อเข่าลง เล็กน้อย
37	ผ้าทิพย์ - ผ้า		ศีรษะ หน้ามองมือที่จับ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าออก ซ้ายจับหางด้านหน้า ระดับเอว เท้า ทอนเท้าขวาลงหลัง

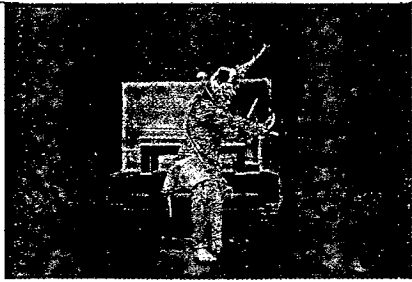
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่ารำ
	- ทิพย์		ศีรษะ หน้ามองคู่มือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายม้วนมือจีบออกเป็น ตั้งมื่อด้านหน้าระดับเอว
	ทำนองเอื้อน		เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข้าลง เล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบนั่ง ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งวงล่าง ซ้ายเกาหัวไหล่ เท้า ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
38	ชายแครง - ชาย		ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายลูบที่ห้อยข้าง
	ทำนองเอื้อน		เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย-ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม ชอยเท้า (เก็บ) เคลื่อนที่เป็นเลขแปด พร้อมกับกล่อมไหล่ เอียงศีรษะ มือ ขวาเข้าอก มือซ้ายลูบห้อยข้างตั้งแต่ บนลงล่าง

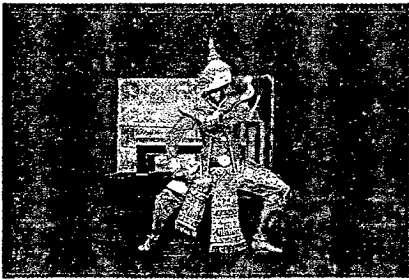
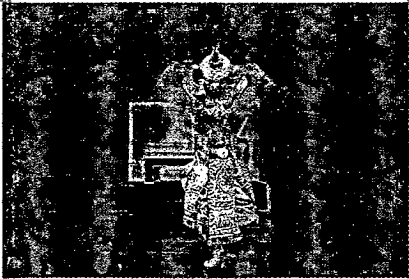
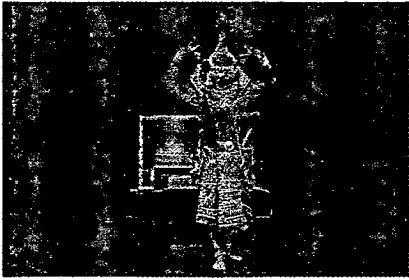
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่ารำ
	- แครง		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาลูบที่ห้อยข้างตั่งแต่บน ลงล่าง ซ้ายเข้าอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
39	ทองกร (เอย)	 	ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายกำมือหลวม ๆ พลิกมือ หงายท้องแขน ด้านหน้า เยื้องทางซ้ายมือระดับอก เท้า ขวายกเท้าหนีบน่อง ซ้ายยืนเป็นหลัก ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายกำมือหลวม ๆ พลิกมือ กลับมาคว่ำมือ ด้านหน้า เยื้องทางซ้ายมือระดับอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
40	ทองกร (ซ้ำ)		- ปฏิบัติท่ารำ 3 จังหวะตามทำนอง โดยการวางเท้าซ้าย กระโดดขึ้นด้วย เท้าขวายกเท้าซ้าย แล้ววางเท้าซ้ายลง เหลี่ยม ศีรษะ หน้ามองแขนขวา ลำตัว ทิศ 5

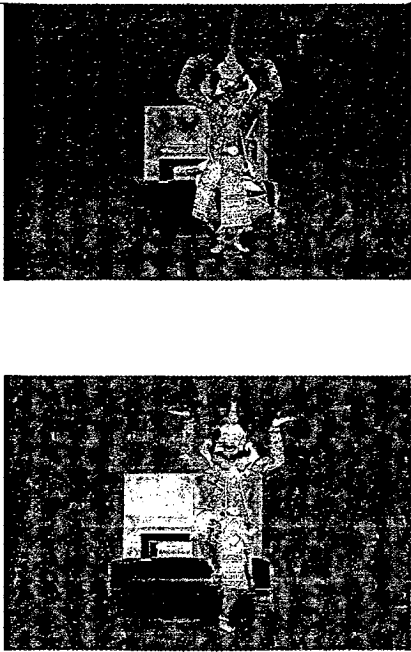
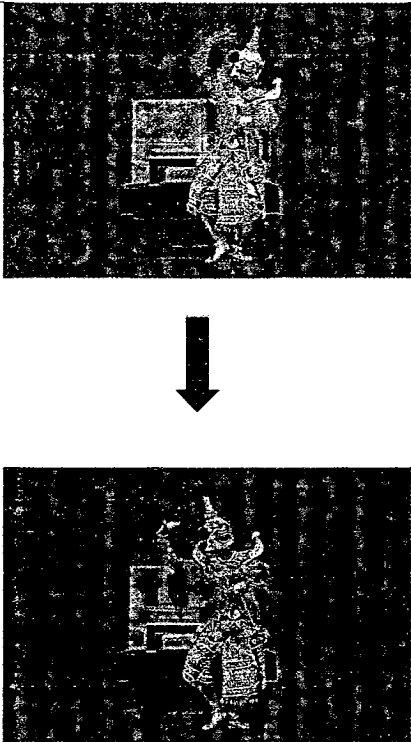
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่ารำ
			มือ ทั้งสองกำหลวม ๆ พลิก หงายท้องแขนแล้วพลิก กลับมาคว่ำมือขวา ยกขึ้นระดับไหล่ งอแขน เล็กน้อย ซ้ายยกขึ้น ด้านข้างลำตัว งอแขน เล็กน้อย เท้า ขวาลบเหลื่อม ซ้ายเต็มเหลื่อม
41	แก้วแดง - แก้ว		- ปฏิบัติท่ารำ 3 จังหวะตามทำนอง โดยการวางเท้าขวา กระโดดยืนด้วย เท้าซ้ายยกเท้าขวา แล้ววางเท้าขวาลง เหลื่อม ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับคว่ำด้านหน้า ระดับอก เท้า ย่ำเท้ากระโดด 3 จังหวะ ขวา - ซ้าย - ขวา
	- แดง		ศีรษะ หน้ามองมือซ้าย เอียงคอ ทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับหางเหยียดแขน ตึงด้านข้างลำตัวระดับไหล่ เท้า ย่ำเท้ากระโดด 3 จังหวะ ขวา - ซ้าย - ขวา
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> <u>จังหวะที่ 1</u> จรดเท้าขวา เอียงคอทางซ้าย มือทั้งสองสะบัดจับออก

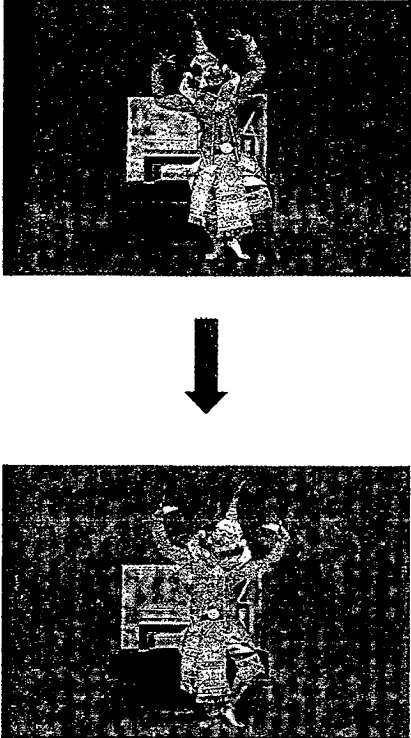
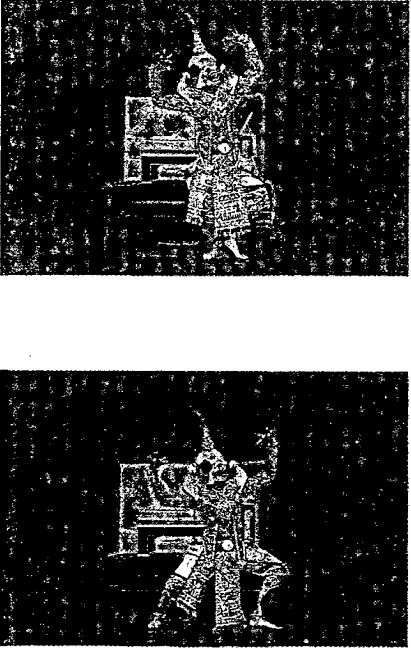
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่าเต้น
		 	<u>จังหวะที่ 2</u> จรดเท้าซ้าย เอียงคอทางขวา มือทั้งสองตั้งวงล่าง ***ใช้เทคนิคการเล่นเท้า ชอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสองตั้งวงล่าง
42	แสงประเทือง - แสง ทำนองเอื้อน	 	ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับหักข้อมือเข้าหา ลำตัว อยู่หลังมือซ้าย ซ้ายตั้งมือด้านหน้าระดับอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา – ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม *** ทำท่าอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยัด – ยุบ พลิกเข้าเปลี่ยนเป็นเท้าขวา เต็มเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม

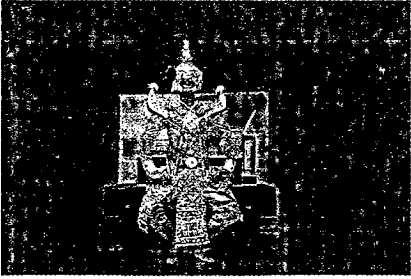
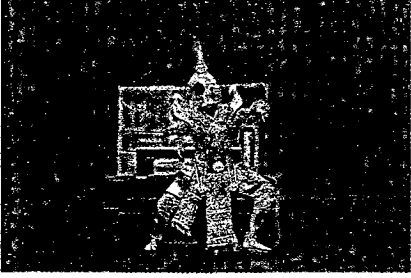
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจีบหักข้อมือเข้าหา ลำตัว อยู่หลังมือซ้าย ซ้ายตั้งมือด้านหน้า ระดับ ออก เท้า ซอยเท้า (เก็บ) แล้วใช้ เทคนิคโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 วางเท้าขวา ยกเท้าซ้าย (สะบัดหน้าไป ทางทิศ 7)
43	- ประเทือง ทำนองเอื้อน	 	ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาวาดมือจีบออกเป็นตั้ง วงบน พลิกมือหงายท้องแขน งอศอกด้านข้างลำตัว หักข้อมือลง เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข่าลง เล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบรอง <u>ทำนองเอื้อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดับไหล่จีบ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)

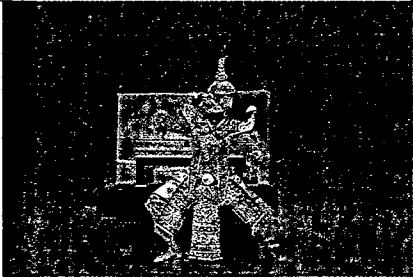
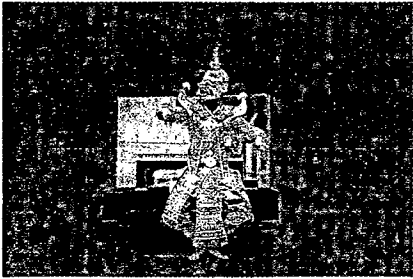
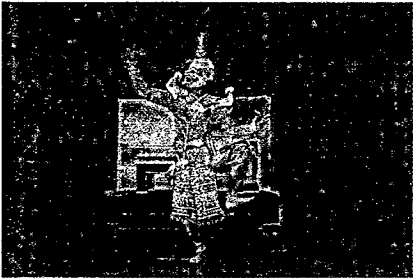
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจับออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้า ซ้ายแล้ววางลงส้นเท้าใกล้ เท้าขวา ดัดปลายเท้าขึ้น
44	สอดใส่		ศีรษะ เอียงคอทางขวามองหน้า มองมือ ลำตัว ทิศ 7 มือ ขวาทิ้งมือด้านหน้า ซ้ายแบมือทาบบนมือขวา (ท่าสวมนแหวน) ระดับอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา-ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม (ใช้เทคนิคการเดินเท้า)
45	อ้อมรงค์ - ธำ		ศีรษะ เอียงคอทางซ้ายหน้า มองมือ ลำตัว ทิศ 3 มือ ขวาแบมือทาบบนมือซ้าย ระดับอก ซ้ายตั้งมือด้านหน้า (ท่าสวมนแหวน) เท้า ก้าวเท้าขวาวางเหลี่ยม ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม (ใช้เทคนิคการเดินเท้า)

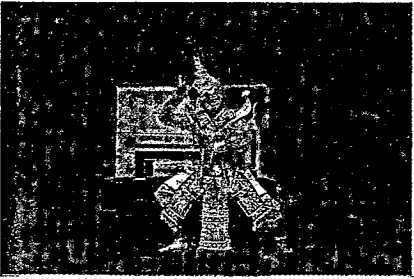
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ
	- มรงค์		ศีรษะ หน้ามองมือ (ยักคอก) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งมือด้านหน้า ระดับอก) ซ้ายตบลงบนหลังมือซ้าย เบา ๆ (ท่าเล่นแหวน)
	ทำนองเอื้อน		เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข่าลง เล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบน่อง
46	มงกุฎ - มง		ศีรษะ ก้มหน้าลง ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองจับคว่าด้านข้าง ระดับศีรษะ
	ทำนองเอื้อน		เท้า กระโดดวางเท้าซ้าย - ขวา ถ่ายน้ำหนักลงเท้าขวา เท้าซ้ายหลบเหลี่ยม
			*** ท่ารำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยืดตัว

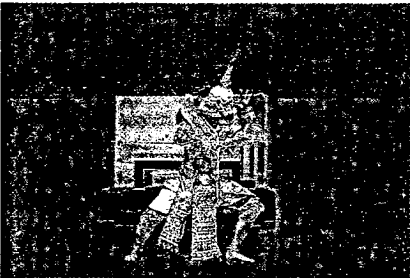
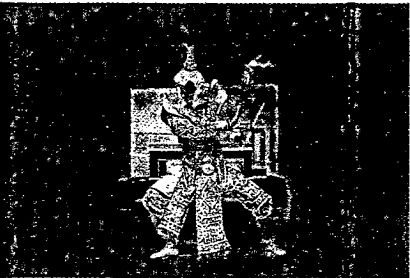
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่ารำ
	- ฤๅ		*** ยับตัวลง ซอยเท้า (เก็บ) ก้มหน้าลง ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ทั้งสองแบฝ่ามือระดับเหนือ ศีรษะ งอศอกตั้งฉาก เสมอไหล่ เท้า ทอนเท้าซ้าย ยกเท้าขวาหนีบน้อง
47	ประดับบุษ (ทำนองเอื้อน)		ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทักจีบเข้าหาศีรษะ งอศอกเสมอไหล่ แล้ว คลาย จีบออกเป็นตั้งวงบนซ้ายเข้าอก เท้า ขวาชี้จุมูกเท้าขวาแตะพื้นไปด้านข้างขวา (กาจับปากโลง) *** ปฏิบัติเช่นนี้ 3 ครั้ง ตามจังหวะ

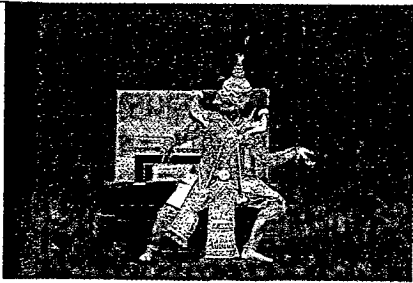
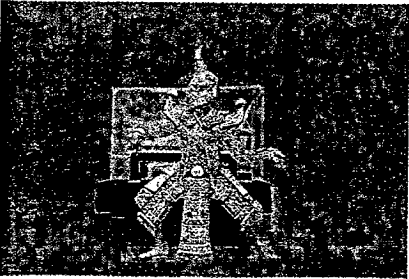
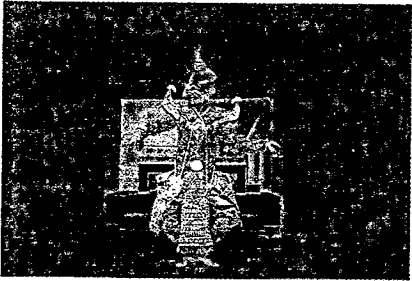
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่ารำ
48	ประดับบุษ (ซ้ำ)		ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) ลำตัว ทิศ 5 มือ มือทั้งสองหักจับเข้าหา ศีรษะงอศอกเสมอไหล่ แล้ว คลายจับออกเป็นตั้งวงบน เท้า ช้ายใช้จมูกเท้าซ้ายแตะพื้น ไปด้านข้างซ้าย (กาจับปากโลง) *** ปฏิบัติเช่นนี้ 3 ครั้ง
49	ษราคัม - ษรา (ทำนองเอื้อน) - คัม		- ใช้เทคนิคการโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 กระโดดลงเหลี่ยม ขวา - ซ้าย ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงศีรษะ ทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ มือทั้งสองหักจับเข้าหา ศีรษะงอศอกเสมอไหล่ เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา-ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม

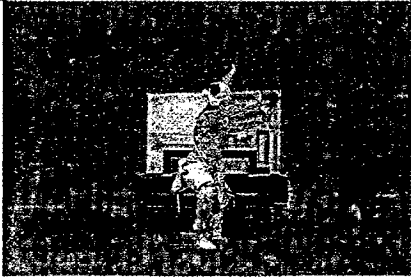
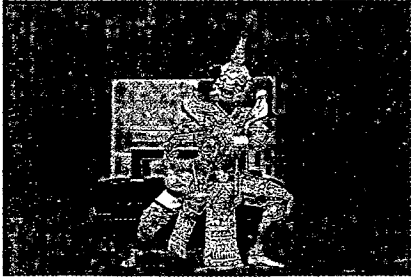
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ภาพ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอือน		<u>ทำนองเอือน</u> <u>จังหวะที่ 1</u> จรดเท้าซ้าย เอียงคอทางขวา มือทั้งสองสะบัดจีบออก
			<u>จังหวะที่ 2</u> จรดเท้าขวา เอียงคอทางซ้าย มือทั้งสองลดลงมาตั้งวงล่าง
			ชอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสองตั้งวงล่าง
50	น้ำเหลือง - น้ำ		ศีรษะ หน้าทิศ 3 เอียงศีรษะทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ มือทั้งสองจีบคว้างออก เสมอไหล่ ข้างขวาดำกว่า ข้างซ้ายเล็กน้อย เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา-ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม

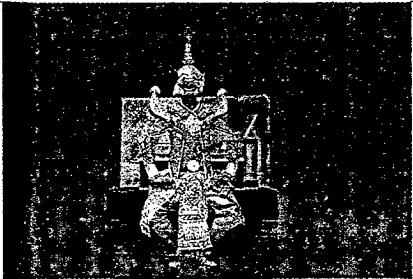
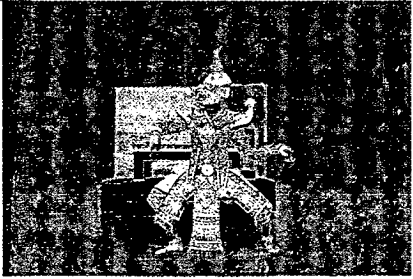
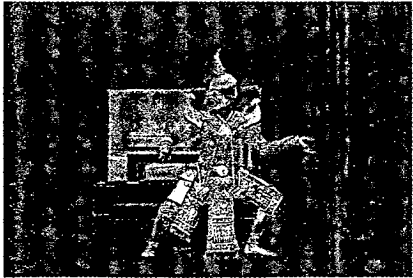
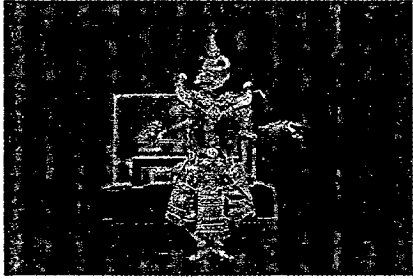
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ภาพ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอือน		*** ยึด – ยวบ พลิกเข้าเปลี่ยนเป็นเท้า ขวาเต็มเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม มือขวาสูงกว่ามือซ้าย เอียงคอ ทางซ้าย
			ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ มือทั้งสองจับคว้างออก เสมอไหล่ ข้างซ้ายต่ำกว่า ข้างขวาเล็กน้อย เท้า ซอยเท้า (เก็บ) แล้วใช้ เทคนิคโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 วางเท้าขวา ยกเท้าซ้าย (สะบัดหน้า ไปทางทิศ 7)
	- เหลือง		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับหักข้อมือเข้าหา ลำตัวระดับศีรษะ งอแขน เล็กน้อย ซ้ายจับหงาย งอศอก ด้านข้างลำตัวระดับเอว เท้า ขวายืนเป็นหลัก ย่อเข้า ลงเล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบ้อง

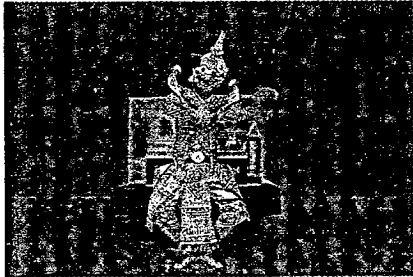
ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ภาพ	คำอธิบายท่ารำ
	ทำนองเอื่อน		<u>ทำนองเอื่อน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดบไหล่จับ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจับออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้า ซ้ายแล้ววางลงส้นเท้าใกล้ เท้าขวา ดัดปลายเท้าขึ้น
51	กรรมเจียกจอน		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอ ทางซ้ายเล็กน้อย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาวอกเสมอไหล่ หัก จับ ไปด้านหน้า ซ้ายเข้าอก เท้า ยกเท้าซ้ายวาง ย่อเข้าซ้าย ลงเล็กน้อย ยกเท้าขวา หนีบน่อง
	- จอน		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับแนบหู ซ้ายเข้าอก

ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง		คำอธิบายท่ารำ
			เท้า ยึด – กระทบเท้าซ้าย ลงเหลี่ยม ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม
52	จินดา - จิน		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายงอศอกเลมอไหล่ หัก จับไปด้านหน้า เท้า ยกเท้าขวาวาง ย่อเข้าขวา ลงเล็กน้อย ยกเท้าซ้าย หนีบน่อง
	- ดา		ศีรษะ หน้าทิศ 5 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายจับแนบหู เท้า ยึด – กระทบเท้าขวา ลงเหลี่ยม ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
	ทำนองเอื้อน		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเกาะข้อศอกซ้าย ซ้ายยกศอกตั้งฉาก เท้า ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม

ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ท่าเต้น	คำอธิบายท่ารำ
53	คำเมือง - คำ		ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับศอกซ้ายด้านข้างลำตัว งอศอกเล็กน้อย ซ้ายหงายท้องแขน งอศอก หักข้อมือลง ด้านข้างลำตัว
	ทำนองเอื้อน		เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา-ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม
			*** ท่ารำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยืด - ยุบ พลิกเข้าเปลี่ยนเป็นเท้าขวา เต็มเหลี่ยม เท้าซ้ายลบเหลี่ยม
			ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับศอกซ้ายด้านข้างลำตัว งอศอกเล็กน้อย ซ้ายหงายท้องแขน งอศอก หักข้อมือลง ด้านข้างลำตัว
			เท้า ขอยเท้า (เก็บ) แล้วใช้ เทคนิคโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 วางเท้าขวา ยกเท้าซ้าย (สะบัดหน้าไป ทางทิศ 7)

ลำดับที่	เนื้อเรื่อง/ทำนอง	ภาพสื่อ	คำอธิบายท่ารำ
	- เมือง ทำนองเอื่อน	 	ศีรษะ หน้าทิศ 7 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวามือฝ่ายมือ งอศอก ตั้งฉากเสมอไหล่ ซ้ายเหยียดแขนตั้งเสมอไหล่ เท้า ขวาคือเป็นหลัก ย่อเข่าลง เล็กน้อย ซ้ายยกเท้าหนีบรอง *** ทำนองเอื่อนให้หมุนตัวมาทาง ขวามือ กลับมาทางทิศ 3 (ตามลูกศร)
54	ทรงเครื่อง ทำนองเอื่อน	 	ศีรษะ หน้าทิศ 3 เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 3 มือ ทั้งสองวาดลงมาจาก ด้านบนด้านข้างลำตัว เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม <u>ทำนองเอื่อน</u> ศีรษะ หน้ามองมือขวา เอียงคอ ทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาทิ้งวงล่าง ซ้ายเข้าอก เท้า กระโดดลงเหลี่ยมขวา - ซ้าย ขวาลบเหลี่ยม ซ้ายเต็มเหลี่ยม

ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง	ภาพ	คำอธิบายท่ารำ
			ชอยเท้า (เก็บ) หน้าทิศ 5 มือทั้งสอง ตั้งวงล่าง
56	ขัตติยา - ขัติ ทำนองเอือน	 	ศีรษะ หน้ามองมือขวา ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับคว่าด้านข้างลำตัว งอศอกเล็กน้อย ซ้ายหงายท้องแขน งอศอก หักข้อมือลง ด้านข้างลำตัว เท้า กระโดดลงเหลี่ยมซ้าย - ขวา ขวาเต็มเหลี่ยม ซ้ายลบเหลี่ยม *** ทำรำอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแต่ ยัด - ยุบ พลิกเข้าเปลี่ยนเป็นเท้าขวา ลบเหลี่ยม เท้าซ้ายเต็มเหลี่ยม ศีรษะ หน้ามองมือ ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาจับคว่าด้านข้างลำตัว งอศอกเล็กน้อย ซ้ายหงายท้องแขน งอศอก หักข้อมือลง ด้านข้างลำตัว เท้า ชอยเท้า (เก็บ) แล้วใช้ เทคนิคโยกเท้า 2 จังหวะ ในจังหวะที่ 3 วางเท้าซ้าย

ลำดับที่	เนื้อร้อง/ทำนอง		คำอธิบายท่ารำ
			ยกเท้าขวา (สะบัดหน้าไปทางทิศ 3)
	- ดิยา		ศีรษะ หน้าทิศ 3 ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวากีบสอดหงายฝ่ามือ งอศอกเสมอไหล่ ซ้ายเข้าอก เท้า ขวายกเท้าหนีบน่อง ยืนเป็นหลัก ย่อเข่าลงเล็กน้อย
	ทำนองเอือน		<u>ทำนองเอือน</u> ศีรษะ หน้าทิศ 5 (หน้าเวที) เอียงคอทางซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายยกกระดับไหล่จีบ ตะแคงเข้าหาลำตัว เท้า ซอยเท้า (เก็บ)
			ศีรษะ เอียงคอทางขวา หน้ามอง มือซ้าย ลำตัว ทิศ 5 มือ ขวาเข้าอก ซ้ายวาดมือจีบออกเป็น ตั้งวงบน (ท่าโบก) เท้า ยกเท้าขวาวาง ยกเท้า ซ้ายแล้ววางลงส้นเท้าใกล้ เท้าขวา ดัดปลายเท้าขึ้น

ภาคผนวก จ

การลงสรของตัวละครในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

และ

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

การลงสรของตัวละครในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

บทลงสร้งที่ปรากฏในบทละครรามเกียรติ์ รัชกาลที่ 1

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร้ง	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร้ง
1	พระอินทร์	โชน	ลำธาร	สร้างกรุงศรีอยุธยา	ไปสร้างเมืองให้อโนมาตัน
2	อโนมาตัน	-	ลำธาร , แม่น้ำ	อโนมาตันครองกรุงศรีอยุธยา แล้วได้นาง มณีเกสร	ไปครองเมืองอโยธยา
3	ท้าวสหบดีพรหม	-	ไซสุหร่าย	สหบดีพรหมสร้างกรุงลงกา	ไปสร้างกรุงลงกา
4	ท้าวอชบาล	โชน	ไซสุหร่าย	อชบาลปราบอสุรพัคตร์	เดินทางไปปราบอสุรพัคตร์
5	สหมลิวัน	โชน	ลำธาร	สหมลิวันเยี่ยมจัตุรพัคตร์	ไปเยี่ยมท้าวจัตุรพัคตร์
6	ท้าวมาลีวราช	โชน	-	มาลีวราชเยี่ยมกรุงลงกา	ไปกรุงลงกา
7	ตรีบุรรม	-	-	ตรีบุรรมปรารภนาเป็นใหญ่	ไปประกอบพิธีขอพรพระอิศวร
8	พระอิศวร	โชน	ลำธาร	พระอิศวรจัดทัพไปรบตรีบุรรม	ไปปราบตรีบุรรม
9	พญากากาศ	-	-	พญากากาศได้เป็นพาลีธิราช	ไปเฝ้าพระอิศวร
10	พญากาลนาถ	โชน	ไซสุหร่าย	พญากาลนาถรบสหมลิวัน	ไปรบสหมลิวัน
11	ท้าวลัสเตียน	โชน	ไซสุหร่าย	ลัสเตียนยกทัพไปช่วย	ไปช่วยสหมลิวันปราบพญากาลนาถ
12	วิรุฬหก	โชน	ลำธาร	วิรุฬหกขึ้นเฝ้าพระอิศวร	ไปเฝ้าพระอิศวร
13	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ไปหาองค์มุนี	ไปหาพระฤาษีองค์
14	องคต	-	-	เกิดองคต	อาบน้าตอนแรกเกิด
15	องคต	ลงสร้งปาทย์	แม่น้ำ	พิธีลงสร้งองคต	ประกอบพระราชพิธีลงสร้งลงท่า
16	ทศกัณฐ์	ยานี	-	ทศกัณฐ์ถอดจิต	เข้าพิธีถอดดวงจิต

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
17	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์อยากได้บุษบกแก้ว	ไปชิงบุษบกแก้วจากกุเปรี๊น
18	รณพัตร์	-	อาบในลำธาร	รณพัตร์เรียนศิลปศาสตร์	เข้าพิธีบูชาทะเลาไพมหาเทพทั้งสาม
19	ท้าวสหมลิวิน	โชน	อาบในลำธาร	สหมลิวินตั้งด่านรักษาเมือง	ไปตั้งด่านป้องกันเมือง
20	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ให้รณพัตร์ไปรบพระอินทร์	อาบน้ำออกท้องพระโรงว่าราชการ
21	รณพัตร์	โชน	ไขสูลห่วย	รณพัตร์ยกทัพ	ไปรบพระอินทร์
22	พระอินทร์	โชน	ไขสูลห่วย	พระอินทร์ยกทัพ	ยกทัพไปรบรณพัตร์
23	ไมยราพ	ยานี	อาบในลำธาร	ไมยราพเรียนวิชา	เข้าพิธีถอดดวงจิต
24	นางไภยเกษี	ชมตลาด	-	ท้าวไภยเกษะถวายธิดาแก่โอรสท้าวอัชบาล	ไปเมืองกรุงศรีอยุธยา
25	ท้าวทศรถ,นางไภยเกษี, นางเกาสุริยา,นางสมุทรรษา	โชน	ไขสูลห่วย	อภิเษกทศรถ	เตรียมเข้าพิธีบรมราชาภิเษกและอภิเษก สมรส
26	"	สาธุการ	สรชมราชาภิเษก	"	ลงสรชมราชาภิเษกในพิธีบรมฯ
27	ท้าวอัชบาล	โชน	ไขสูลห่วย	อัชบาลเชือดเนื้อแลกเนื้อทราย	ประพาสป่า
28	ท้าวทศรถ,นางไภยเกษี, นางเกาสุริยา,นางสมุทรรษา	โชน	ไขสูลห่วย	ทศรถชมสวน	ไปประพาสสวนขวัญ
29	ท้าวโรมพัฒ	-	-	ท้าวโรมพัฒส่งเว่ยเทวดา	ทำพิธีขอฝน
30	นางอรุณวดี	ชมตลาด	-	ท้าวโรมพัฒส่งธิดาไปทำลายตบะไลโกฏ	ไปทำลายตบะฤๅษีไลโกฏ
31	ท้าวทศรถ	-	-	ทศรถนิมนต์สี่ฤๅษี	ออกว่าราชการ
32	ท้าวทศรถ	โชน	-	สี่ฤๅษีแนะนำให้นิมนต์ไลโกฏ	ไปเมืองโรมพัฒนิมนต์ฤๅษีไลโกฏ
33	ท้าวโรมพัฒ	โชน	-	ท้าวโรมพัฒเชิญทศรถเข้าเมือง	ออกไปเชิญท้าวทศรถเข้าเมือง

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
34	ท้าวทศรถ,นางไภยเกษี, นางเกาสุริยา,นางสมุทรรชา	โทน	ไขสูหร่าย	ทศรถชวนมเหสีประพาสป่า	ไปประพาสป่า
35	พระราม พระลักษณ พระพรต พระสัตรุด	-	-	เกิดโอรสทศรถ	อาบน้ำตอนเกิด
36	พระพรต พระสัตรุด	โทน	-	พระพรต พระสัตรุดจากเมือง	เดินทางไปเมืองไภยเกษ
37	พระพรต พระสัตรุด	-	-	พระพรต พระสัตรุด ไปงานวิวานี	เดินทางไปงานอภิเชษพระรากับสีดา
38	ท้าวทศรถ นางไภยเกษี, นางเกาสุริยา,นางสมุทรรชา พระพรต พระสัตรุด	-	-	ท้าวทศรถจากอยุธยา	ยกขบวนไปงานอภิเชษพระราม
39	ท้าวทศรถ นางไภยเกษี, นางเกาสุริยา นางสมุทรรชา พระราม พระพรต พระลักษณ พระสัตรุด	-	-	ท้าวทศรถถึงมิลิลา	เสด็จเข้าเมืองมิลิลา
40	ท้าวชนก	-	-	เตรียมอภิเชษพระราม สีดา	ออกว่าราชการปรึกษาเตรียมจัดงานอภิเชษ
41	พระราม สีดา.	โทน	ไขสูหร่าย	อภิเชษพระราม สีดา	เข้าพิธีอภิเชษ
42	พระราม	-	-	"	ไปหาสีดา
43	ท้าวทศรถ	ร่าย	-	ท้าวทศรถลา	ไปลาท้าวชนกกลับกรุงศรีอยุธยา

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
44	ท้าวทศรถ นางไภยเกษี นางเกาสุริยา นางสมุทรชา พระราม นางสีดา พระพรต พระลักษณณ์ พระสัตรุด	โชน	ไขสุหร่าย	ท้าวทศรถและโอรสสุนิสา จากมิลิลา	กลับกรุงศรีอยุธยา
45	ท้าวทศรถ	-	-	นางไภยเกษีขอพร	ไปหานางไภยเกษี
46	พระราม	โชน	-	เริ่มพิธีราชาภิเษก	เตรียมเข้าพิธีราชาภิเษก
47	พระพรต พระสัตรุด	โชน	-	พระพรต,พระสัตรุดถึงอยุธยา	ไปเมืองอยุธยา
48	พิราพ	-	-	พระลักษณณ์รบบริวารพิราพ	พิราพไปชมอุทยาน
49	พระราม พระลักษณณ์ สีดา	สระนุหร่ง	อาบในแม่น้ำโคธาวารี	พระอินทร์เนรมิตอาศรม ถวายพระราม	อาบน้ำชำระร่างกาย
50	กุมภากาศ	ข้า	-	กุมภากาศบำเพ็ญตบะ	เข้าเฝ้าบิดามารดาทูลลาไปบำเพ็ญตบะ
51	กุมภากาศ	-	อาบในแม่น้ำโคธาวารี	กุมภากาศบำเพ็ญตบะ	เข้าพิธีขอพร
52	ทศกัณฐ์,นางมณโฑ	โชน	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์ประพาสป่า	ไปประพาสป่า
53	ทศกัณฐ์,นางมณโฑ	ร้าย	-	ทศกัณฐ์ประพาสป่า	กลับเข้ากรุงลงกา
54	นางส่ามนักขา	จับช้างปี	-	ส่ามนักขาเที่ยวป่า	ขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์เพื่ออาสาไปเที่ยวป่า
55	นางส่ามนักขา	ชมตลาด	-	ส่ามนักขาเที่ยวป่า	ไปเที่ยวป่า
56	พระราม	-	ในแม่น้ำโคธาวารี	ส่ามนักขาหลงรักพระราม	อาบน้ำตอนเช้า
57	พระราม	-	ในแม่น้ำโคธาวารี	ส่ามนักขาหลงรักพระราม	อาบน้ำตอนเช้า
58	พญาขร	โชน	ไขสุหร่าย	พญาขรยกทัพ	ยกทัพไปรบพระราม
59	พญาทุษณณ์	โชน	ไขสุหร่าย	พญาทุษณณ์ยกทัพ	ยกทัพไปรบพระราม

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
60	พญาตรีเศียร	โทน	-	พญาตรีเศียรยกทัพ	ยกทัพไปรบพระราม
61	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ให้มารีศร่วมกลอุบาย	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
62	ทศกัณฐ์	โทน	ไขสุหร่าย	มารีศตามเสด็จทศกัณฐ์	ไปล่อลวงพระราม
63	พระราม , พระลักษมณ์	พระทอง	ลงสรในลำธาร	พระรามถึงเขาคันธมาทน์	เพื่อลาสิกขาบทเปลี่ยนเครื่องทรงอย่าง กษัตริย์
64	สุครีพ	-	-	สุครีพเกณฑ์พลขึ้น	จัดเตรียมทัพไปถวายพระราม
65	นิลพัท	-	-	นิลพัทยกทัพบรรจบทศสุครีพ	จัดเตรียมทัพไปถวายพระราม
66	พระราม	-	-	ประคนธรรพเฝ้าพระราม	ออกพลับพลาว่าราชการ
67	หนุมาน	-	อาบน้ำในสระโบกขรณี	หนุมานลงดีพระนารดฤาษี	อาบน้ำตอนเช้า
68	ทศกัณฐ์	โทน	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์เกี่ยวสิดา	ไปหานางสิดาในสวนขวัญ
69	สหัสกุมาร (บุตร1,000ตนของทศกัณฐ์)	โทน	-	สหัสกุมารเตรียมทัพ	ไปจับตัวหนุมานที่มาก่อความวุ่นวาย
70	อินทรี	โทน	ไขสุหร่าย	อินทรีเตรียมทัพ	ไปจับตัวหนุมานที่ฆ่าสหัสกุมาร
71	พระราม , พระลักษมณ์	สระบุหร่ง -ลง สรปีพาทย์	อาบน้ำในลำธาร	หนุมานทูลรายงาน	ออกพลับพลาว่าราชการ
72	พระราม , พระลักษมณ์	-	-	พระรามตั้งค่าย	ยกกองทัพไปยังกรุงลงกา
73	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ฝืนร้าย	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
74	ศรพราหมณ์	-	ใช้ศรลงชุบอาบ	พิเภกถือน้ำ	ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
75	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ให้เบญจกายแปลงเป็นสีกดาตาย	ออกท้องพระโรงวาระชากร
76	นางเบญจกาย	-	-	เบญจกายไปดูรูปร่างสีกดา	อาบน้ำไปเข้าเฝ้านางตรีชฎาก่อนไปดูตัวนางสีกดา
77	พระราม	ร้าย	-	พระรามปรึกษางานศึก	ออกพลับพลาปรึกษาการศึกษา
78	ไมยราพ	-	-	ไมยราพฝันว่าได้แก้ว	ออกท้องพระโรงวาระชากร
79	ไมยราพ	โชน	-	ไมยราพเที่ยวป่า	ไปเที่ยวป่า
80	พระราม , พระลักษมณ์	โชน	อาบน้ำในลำธาร	พระอินทร์ให้พระมาตุลีนำรถแก้วไปถวายพระราม	อาบน้ำก่อนจะเคลื่อนขบวนทัพ
81	พระราม , พระลักษมณ์	สระบันร่ง	อาบน้ำในลำธาร	สุครีพจัดที่พักกองทัพที่เขามรกต	อาบน้ำตอนเย็นก่อนนอน
82	กองทัพวานร	ร้าย	อาบน้ำในลำธาร	สุครีพจัดที่พักกองทัพที่เขามรกต	อาบน้ำตอนเย็นก่อนนอน
83	พระราม	ร้าย	อาบน้ำในลำธาร	พระรามให้องคตสื่อสาร	ออกพลับพลาว่าราชการ
84	ทศกัณฐ์	โชน	-	ทศกัณฐ์และนางมณโฑขึ้นฉัตรดูกองทัพพระราม	ไปขึ้นพิชัยฉัตรเพื่อสังเกตการณ์กองทัพพระราม
84	ทศกัณฐ์	ร้าย	-	เปาวนาสุรทูตทศกัณฐ์ให้ชวนไมยราพมาช่วยรบ	ออกท้องพระโรงวาระชากร
86	นนยวิก, วายุเวก	โชน	-	ทศกัณฐ์ให้นนนยวิกวายุเวกไปเชิญไมยราพ	ไปเชิญไมยราพที่เมืองบาดาล
87	ไมยราพ	-	-	ไมยราพเข้าเฝ้านางจันทประภา	ไปเข้าเฝ้านางจันทประภา
88	ไมยราพ	โชน	ไขสุหร่าย	ไมยราพยกทัพถึงลงกา	เดินทางไปเฝ้าทศกัณฐ์
89	ไมยราพ	-	อาบน้ำในแม่น้ำ	ไมยราพเข้าทำพิธี	เข้าประกอบพิธีปฐกฐน

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
90	ไมยราพ	-	-	ไมยราพทดสอบสรรพคุณยา	ล้างยาจากกาย
91	ไมยราพ	-	-	ไมยราพให้ไพร่ทำนายผืน	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
92	พระราม	ร้าย	-	พระรามให้ไพร่ทำนายผืน	ออกพลับพลาว่าราชการ
93	ไมยราพ	โทน	-	มัยราพณ์แปลงเป็นลิงเข้าไปหมุ่พลวานร	ไปสะกดทัพพระราม
94	กุมภกรรณ	-	-	กุมภกรรณให้ส่งสีกาคืน	ไปเข้าเฝ้าทศกัณฐ์
95	กุมภกรรณ	-	ไขสุหร่าย	กุมภกรรณยกทัพครั้งที่ 1	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
96	สุครีพ	-	-	สุครีพออกรบกุมภกรรณ	ยกทัพไปทำศึกกับกุมภกรรณ
97	กุมภกรรณ	โทน	ไขสุหร่าย	กุมภกรรณลั่นหอกโมขศักดิ์	ไปทำพิธีลั่นหอกโมขศักดิ์
98	พระราม	-	-	กุมภกรรณลั่นหอกโมขศักดิ์	ออกพลับพลาว่าราชการ
99	กุมภกรรณ	โทน	ไขสุหร่าย	กุมภกรรณยกทัพครั้งที่ 2	ยกทัพออกทำศึกกับพระราม
100	พระราม	ร้าย	-	กุมภกรรณยกทัพครั้งที่ 2	ออกพลับพลาว่าราชการ
101	พระลักษมณ์	โทน	ไขสุหร่าย	พระลักษมณ์ยกทัพออกรบกุมภกรรณ	ยกทัพไปทำศึกกับกุมภกรรณ
102	กุมภกรรณ	-	-	กุมภกรรณท่อน้ำ	ไปทำพิธีท่อน้ำ
103	กุมภกรรณ	โทน	ไขสุหร่าย	กุมภกรรณสั่งจัดทัพ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
104	พระราม	ร้าย	-	พระรามและพระลักษมณ์ยกทัพ	ออกพลับพลาว่าราชการ
105	พระราม , พระลักษมณ์	โทน	-	พระรามและพระลักษมณ์ยกทัพ	ยกทัพไปทำศึกกับกุมภกรรณ
106	อินทรชิต	-	-	อินทรชิตขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์	ขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์
107	อินทรชิต	โทน	ไขสุหร่าย	อินทรชิตลานางมณโฑ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
108	พระราม	-	-	อินทรชิตยกทัพครั้งแรก	ออกพลับพลาว่าราชการ

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
109	พระลักษณ	โทน	ลงสรลำนาร	อินทรีชิตยทศครั้งแรก	ออกไปทำศึกกับอินทรีชิต
110	อินทรีชิต	โทน	ไซสุหร่าย	เริ่มพิธีชุปศรนาคาศ	ไปทำพิธีชุปศรนาคาศ
111	ทศกัณฐ์	-	-	ตามมังกรกัณฐ์	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
112	มังกรกัณฐ์	โทน	ไซสุหร่าย	มังกรกัณฐ์เข้าเฝ้า	ไปเข้าเฝ้าทศกัณฐ์
113	มังกรกัณฐ์	โทน	-	มังกรกัณฐ์ขมนาง	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
114	พระราม , พระลักษณ	โทน	อาบน้ำในลำธาร	พระรามออกรบ	ยกทัพไปทำศึกกับมังกรกัณฐ์
115	วิรุณมุข	โทน	ไซสุหร่าย	วิรุณมุขออกรบ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
116	พระราม	ร่าย	-	พิเภกทูลเหตุที่อินทรีชิตไม่ออกรบ	ออกพลับพลาว่าราชการ
117	พระลักษณ	โทน	อาบน้ำในลำธาร	พระลักษณออกรบกับอินทรีชิต	ยกทัพไปทำศึกกับอินทรีชิต
118	อินทรีชิต	โทน	ไซสุหร่าย	อินทรีชิตตั้งโรงพิธี	เดินทางไปทำพิธีชุปศรพหมาสตร์
119	อินทรีชิต	ชมตลาด	ลงอาบในแม่น้ำสีทันดร	อินทรีชิตเริ่มทำพิธี	เข้าพิธีชุปศรพหมาสตร์
120	พระราม	ร่าย	-	พิเภกพาวานรไปหาผลไม้ที่ป่าสาวัน	ออกพลับพลาว่าราชการ
121	ทศกัณฐ์	-	-	กำปั่นออกรบ	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
122	กำปั่น	ยานี	ไซสุหร่าย	กำปั่นออกรบ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
123	พระราม	-	-	กำปั่นออกรบ	ออกพลับพลาว่าราชการ
124	พระลักษณ	โทน	ไซสุหร่าย	พระลักษณออกรบ	ออกไปทำศึกกับกำปั่น
125	อินทรีชิต (แปลง)	โทน	ไซสุหร่าย	พระอินทร์แปลง	ออกไปล่อลวงกองทัพพระราม
126	อินทรีชิต	โทน	ไซสุหร่าย	อินทรีชิตชมโฉมสีดาแปลง	ออกไปรบกับพระลักษณ
127	พระราม	-	-	พระลักษณออกรบกับอินทรีชิต	ออกพลับพลาว่าราชการ

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
128	พระลักษมณ์	โทน	อาบนํ้าในแม่นํ้า	พระลักษมณ์ออกรบกับอินทรชิต	ออกไปทำศึกกับอินทรชิต
129	อินทรชิต	ยานี	อาบในลำธาร	อินทรชิตให้สร้างโรงพิธีกุมภินยา	เข้าทำพิธีกุมภินยา
130	พระราม	ร้าย	-	พิเภกทูลว่าอินทรชิตไปทำพิธีกุมภินยา	ออกพลับพลาวาราชการ
131	พระลักษมณ์	โทน	ไขสุหร่าย	พระลักษมณ์ยกทัพ	ยกทัพไปทำศึกกับอินทรชิต
132	อินทรชิต	โทน	ไขสุหร่าย	อินทรชิตลาเมีย	ไปเฝ้านางมณฑาทิพย์ก่อนออกรบกับพระลักษมณ์
133	ทศกัณฐ์	โทน	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์ออกรบพร้อมด้วยลิบริด	ออกไปทำศึกกับพระราม
134	พระราม	-	-	ทศกัณฐ์ออกรบพร้อมด้วยลิบริด	ออกพลับพลาวาราชการ
135	พระราม, พระลักษมณ์	-	-	พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมนำรถไปถวาย พระราม	ออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์
136	ทศกัณฐ์	-	-	สหัสเดชะมุลพลัมไปช่วยทศกัณฐ์	ออกท้องพระโรงวาราชการ
137	สหัสเดชะ, มุลพลัม	โทน	-	สหัสเดชะมุลพลัมไปช่วยทศกัณฐ์	ยกทัพไปกรุงลงกา
138	สหัสเดชะ, ทศกัณฐ์, มุลพลัม	-	-	สามยักษ์เดินทัพ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
139	พระราม	-	-	พระรามเตรียมทัพ	ออกพลับพลาวาราชการ
140	พระราม, พระลักษมณ์	-	ไขสุหร่าย	พระลักษมณ์พระรามยกทัพรบ	ออกไปทำศึกกับสหัสเดชะ, ทศกัณฐ์, มุลพลัม
141	ทศกัณฐ์	-	-	เสนายักษ์แนะนำให้อาสูรอาทิตยช่วย	ออกท้องพระโรงวาราชการ
142	แสงอาทิตย์	โทน	ไขสุหร่าย	แสงอาทิตย์ยกทัพ	ยกทัพไปกรุงลงกา
143	แสงอาทิตย์	โทน	ไขสุหร่าย	แสงอาทิตย์ยกทัพ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
144	พระราม	ร้าย	-	พิเภกแนะนำให้ลงเอาแว่นแก้ว	ออกพลับพลาวาราชการ

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
145	พระราม,พระลักษณ์	โทน	-	พระรามรบแสงอาทิตย์	ยกทัพออกไปทำศึกกับแสงอาทิตย์
146	ทศกัณฐ์	โทน	ไซสุหร่าย	ทศกัณฐ์ออกรบ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
147	พระราม	ช้า	-	พระรามยกทัพต่อสู้	ออกปล้นปลาวาฬการ
148	พระราม,พระลักษณ์	โทน	ไซสุหร่าย	พระรามยกทัพต่อสู้	ยกทัพไปทำศึกกับทศกัณฐ์
149	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์สังสาร	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
150	ห้าวสัดลุง	โทน	ไซสุหร่าย	สัดลุงยกทัพ	ยกทัพไปกรุงลงกา
151	ตรีเมฆ	โทน	-	ตรีเมฆยกทัพ	ยกทัพไปกรุงลงกา
152	สัดลุง,ตรีเมฆ	โทน	-	สัดลุงตรีเมฆถึงลงกา	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
153	พระราม	-	-	สัดลุงตรีเมฆถึงลงกา	ออกปล้นปลาวาฬการ
154	พระราม,พระลักษณ์	โทน	ไซสุหร่าย	สัดลุงตรีเมฆถึงลงกา	ยกทัพไปทำศึกกับสัดลุงและตรีเมฆ
155	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ตั้งพิธีอุโมงค์	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
156	ทศกัณฐ์	โทน	อาบน้ำในแม่น้ำ	ทศกัณฐ์ตั้งพิธีอุโมงค์	เข้าทำพิธีชุกกายเป็นเพชร
157	พระราม	-	-	ทศกัณฐ์ตั้งพิธีอุโมงค์	ออกปล้นปลาวาฬการ
158	ทศกัณฐ์	ร้าย	-	ทศกัณฐ์ให้ไปเชิญสัทธาสูร และวิรุญจำบัง มาช่วยรบ	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
159	สัทธาสูร	โทน	ไซสุหร่าย	สัทธาสูรยกทัพ	เดินทางไปกรุงลงกา
160	วิรุญจำบัง	โทน	-	วิรุญจำบังยกทัพ	เดินทางไปกรุงลงกา
161	พระราม	ร้าย	-	วิรุญจำบังอาสาออกรบโดยกำบังกาย	ออกไปทำศึกกับพระราม
162	พระราม,พระลักษณ์	โทน	ไซสุหร่าย	พิเภกทูลพระรามให้ส่งหนุมานไปลงสัทธาสูร	ออกไปทำศึกกับสัทธาสูร

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
162	ทศกัณฐ์, สัทธาสูร, วิรุณจำบัง	ร่าย	-	หนุมานแปลงเป็นลิงป่า	อาบนํ้าตอนเช้าไปจัดทัพ
164	สัทธาสูร, วิรุณจำบัง	โขน	-	สัทธาสูรและวิรุณจำบังยกทัพ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
165	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์คิดเชิญท้าวมาลีวราชช่วย	ออกทอ้งพระโรงว่าราชการ
166	นนายวิก, วายุเวก	โขน	-	ทศกัณฐ์ใช้นายวิก วายุเวก ไปเฝ้า ท้าวมาลีวราช	ไปเชิญท้าวมาลีวราช
167	ท้าวมาลีวราช	โขน	ไขสุหร่าย	ท้าวมาลีวราชเสด็จมายังที่รบ	ไปว่าความให้ความทศกัณฐ์
168	ทศกัณฐ์	ร่าย	-	ทศกัณฐ์เข้าเฝ้าท้าวมาลีวราช	ออกไปเข้าเฝ้าท้าวมาลีวราช
169	พระราม, พระลักษณ์	โขน	อาบนํ้าในแม่นํ้า	พระรามเข้าเฝ้าท้าวมาลีวราช	ไปเข้าเฝ้าท้าวมาลีวราช
170	ทศกัณฐ์	โขน	-	ทศกัณฐ์เข้าพิธี	ไปประกอบพิธีเฝ้ารูปเทวดา
171	ทศกัณฐ์	-	อาบนํ้าในแม่นํ้า	ทศกัณฐ์เข้าพิธี	อาบนํ้าเข้าพิธีเฝ้ารูปเทวดา
172	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ยกทัพ	ออกทอ้งพระโรงว่าราชการ
173	ทศกัณฐ์	โขน	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์ยกทัพ	ออกไปทำศึกกับพระราม
174	พระราม	ร่าย	-	พิเภกทูลพระรามเรื่องทศกัณฐ์ทำพิธี	ออกพลับพลาว่าราชการ
175	พระราม, พระลักษณ์	โขน	-	พิเภกทูลพระรามเรื่องทศกัณฐ์ทำพิธี	ออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์
176	ท้าวทพนาสูร	โขน	ไขสุหร่าย	ทพนาสูรเตรียมมาลงกา	ยกทัพไปกรุงลงกา
177	ท้าวทพนาสูร	โขน	-	ทพนาสูรออกรบ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
178	พระราม	-	-	พระรามพระลักษณ์ยกทัพออกรบ	ออกพลับพลาว่าราชการ
179	พระราม, พระลักษณ์	-	-	พระรามพระลักษณ์ยกทัพออกรบ	ออกไปทำศึกกับทพนาสูร

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
180	นางมณฑิ	ชมตลาด	ไซสุหร่าย	นางมณฑิทูลเรื่องพิธีสัณฐิ	เข้าทำพิธีสัณฐิ
181	ทศศิริวัน,ทศศิริธร	โชน	-	ทศศิริวันทศศิริธรถึงลงกา	ยกทัพเดินทางไปกรุงลงกา
182	ทศกัณฐ์,ทศศิริวัน,ทศศิริธร	โชน	ไซสุหร่าย	ทศกัณฐ์ทศศิริวันและทศศิริธรยกทัพ	ออกไปทำศึกกับพระราม
183	พระราม	-	-	ทศกัณฐ์ทศศิริวันและทศศิริธรยกทัพ	ออกพลับพลาวาราชการ
184	พระราม,พระลักษณ	โชน	ไซสุหร่าย	ทศกัณฐ์ทศศิริวันและทศศิริธรยกทัพ	ออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์ ทศศิริวัน ทศศิริธร
185	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ยกทัพ	ออกท้องพระโรงวาราชการ
186	ทศกัณฐ์	โชน	-	ทศกัณฐ์ยกทัพ	ออกไปทำศึกกับพระราม
187	พระราม	ร่าย	-	พระราม พระลักษณยกทัพ	ออกพลับพลาวาราชการ
188	พระราม,พระลักษณ	โชน	-	พระราม พระลักษณยกทัพ	ออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์
189	พระราม	ร่าย	-	ฤาษีโคบุตรรับพานูมานไปถวายทศกัณฐ์	ออกพลับพลาวาราชการ
190	หนุมาน	-	-	สมโภชหนุมาน	เข้าพระราชพิธีลงสรสมโภชเป็นอุปราช กรุงลงกา
191	หนุมาน	-	-	ทศกัณฐ์ส่งสยหนุมานที่ไม่ยอมไหว้	ขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์
192	หนุมาน	โชน	ไซสุหร่าย	หนุมานอาสาออกรบ	อุบายออกทำศึกกับพระราม
193	พระลักษณ	โชน	ไซสุหร่าย	หนุมานอาสาออกรบ	ออกไปทำศึกกับหนุมาน
194	พระราม	โชน	ไซสุหร่าย	พระรามสั่งเตรียมทัพ	ออกไปดูกลศึกหนุมาน
195	หนุมาน	-	-	หนุมานลงทศกัณฐ์ให้ออกรบ	ขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์
196	ทศกัณฐ์	โชน	ไซสุหร่าย	หนุมานลงทศกัณฐ์ให้ออกรบ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
197	ทศกัณฐ์	โชน	ไซสุหร่าย	ทศกัณฐ์แปลงเป็นพระอินทร์	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
198	พระราม	-	-	ทศกัณฐ์สั่งเมือง	ออกปล้นปลาวาฬราชการ
199	พระราม	โชน	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์สั่งเมือง	ออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์
200	นางสีดา	ชมตลาด	-	นางร่ำภาและนางอรุณดีถวายเครื่องทรง นางสีดา	เสด็จไปเฝ้าพระราม
201	พิเภก	-	-	งานพระเมรุทศกัณฐ์	ไปเข้าเฝ้าพระรามหลังจากปลงศพทศกัณฐ์
202	พระราม,สีดา,พระลักษณ์	โชน	-	พระรามยาดราทัพเข้าลงกา	ยกทัพเข้าเมืองลงกา
203	พระราม,สีดา,พระลักษณ์	ร่าย	-	อภิเชกพิเภก	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
204	พระราม,สีดา,พระลักษณ์	ร่าย	-	อภิเชกพิเภก	ไปเป็นประธานพิธีอภิเชกสมรส
205	พิเภก	-	ไขสุหร่าย	อภิเชกพิเภก	อาบน้ำเข้าพิธีบรมราชาภิเชก
206	นางศรีชฎา,นางมณฑิ	-	-	อภิเชกพิเภก	อาบน้ำเข้าร่วมพิธีบรมราชาภิเชก
207	พิเภก	-	รดน้ำมูรธาเหนือเศียร	อภิเชกพิเภก	ประกอบพิธีบรมราชาภิเชก
208	พิเภก	-	-	อภิเชกพิเภก	อาบน้ำขึ้นเฝ้าพระราม
209	พระราม,สีดา,พระลักษณ์	-	-	อภิเชกพิเภก	ไปชมสวนขวัญของทศกัณฐ์
210	อศักรรณ	โชน	ไขสุหร่าย	ท้าวอศักรรณเตรียมรบ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
211	พระราม,พระลักษณ์	โชน	ไขสุหร่าย	พระรามรับทัพท้าวอศักรรณ	ออกไปทำศึกกับท้าวอศักรรณ
212	พระราม,สีดา,พระลักษณ์	โชน	ไขสุหร่าย	พระรามเสด็จกลับบ้านเมือง	ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา
213	บรรลัยกัลป์	-	-	บรรลัยกัลป์ลาท้าวกาลนาคนาลงกา	ขึ้นเฝ้าพญากาลนาคน
214	บรรลัยกัลป์	-	ไขสุหร่าย	บรรลัยกัลป์ลาท้าวกาลนาคนาลงกา	เดินทางไปกรุงลงกา

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
215	พระราม,สีดา	-	-	นางดารารับเสด็จ	อาบน้ำตอนเช้าเคลื่อนขบวนทัพออกจากเมืองขีดขิน
216	พระราม,สีดา,พระลักษณ์	โขน	อาบน้ำในแม่น้ำโคธาวารี	นางดารารับเสด็จ	อาบน้ำบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทาง
217	พญาวาร เสนาวานรและบรรดายักษ์ที่ตามเสด็จ	-	อาบน้ำในแม่น้ำโคธาวารี	นางดารารับเสด็จ	อาบน้ำบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทาง
218	นางเกาสุริยา นางไภยเกษี นางสมุทรรชา พระพรต พระสัตรุด	-	ไขสุหร่าย	ห่ากษัตริย์ไปรับเสด็จ	ไปรับเสด็จพระรามเข้ากรุงศรีอยุธยา
219	นางเกาสุริยา นางไภยเกษี นางสมุทรรชา พระราม สีดา พระพรต พระลักษณ์ พระสัตรุด	-	ไขสุหร่าย	พระรามเสด็จเข้าเมือง	กลับเข้ากรุงศรีอยุธยา
220	พระราม	โขน	ไขสุหร่าย	เตรียมราชาภิเษกพระราม	ไปเข้าพิธีราชาภิเษก
221	พระราม	-	ไขสุหร่าย	เตรียมราชาภิเษกพระราม	ประกอบพิธีราชาภิเษก ลงสรมูรธา บรมราชาภิเษก
222	พระราม	-	-	พระอินทร์และหมู่ยักษ์กลับ	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
223	พระยานุชิตฯ	-	-	พญานุชิตถวายคืนอยุธยา	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
224	พระยานุชิตฯ	-	ไขสุหร่าย	พระยานุชิตไปครองนพบุรี	ออกเดินทางจากอยุธยาไปครองเมืองนพบุรี

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
225	ท้าวหมานบาลเทพาสูร	โทน	ไซสุหร่าย	ท้าวหมานบาลไปลงกา	ออกเดินทางไปกรุงลงกา
226	พระราม	-	-	พระรามทรงสุบิน	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
227	ท้าวทศศิริวงศ์	โทน	ไซสุหร่าย	ท้าวทศศิริวงศ์ออกรบท้าวหมานบาล	ยกทัพไปทำศึกกับท้าวหมานบาลเทพาสูร
228	พระยาอนุชิตฯ	-	-	พญาอนุชิตพบเบญกาย	ออกท้องพระโรงกรุงลงกา
229	พระราม	-	-	เปาวนาสุรไปครองจักรวาลบุรี	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
230	พระยาอนุชิตฯ	-	-	พระยาอนุชิตออกเล่นอุทยาน	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
231	พระยาอนุชิตฯ	โทน	-	พระยาอนุชิตออกเล่นอุทยาน	ออกประพาสอุทยาน
232	ไพนาสุริยวงศ์	-	-	ไพนาสุริยวงศ์ลาไปเที่ยวสวน	ออกท้องพระโรงขึ้นเฝ้าท้าวทศศิริวงศ์
233	ไพนาสุริยวงศ์	โทน	ไซสุหร่าย	ไพนาสุริยวงศ์ลาไปเที่ยวสวน	ออกประพาสอุทยาน
234	ไพนาสุริยวงศ์	-	-	ไพนาสุริยวงศ์ลาท้าวทศศิริวงศ์ไปเรียน ศิลปศาสตร์	ขึ้นเฝ้าท้าวทศศิริวงศ์เพื่อลาไป เรียนศิลปศาสตร์
235	ท้าวจักรวรรดิ	-	-	ท้าวจักรวรรดิทรงสุบิน	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
236	ท้าวจักรวรรดิ	โทน	ไซสุหร่าย	ท้าวจักรวรรดิเตรียมทัพไปลงกา	ยกทัพไปกรุงลงกา
237	ท้าวทศศิริวงศ์	โทน	ไซสุหร่าย	ท้าวทศศิริวงศ์เกณฑ์พลออกรบ	ยกทัพไปทำศึกท้าวจักรวรรดิ
238	ไพนาสุริยวงศ์	โทน	ไซสุหร่าย	ไพนาสุริยวงศ์ขึ้นครองราชเป็นท้าวทศพิน	เข้าประกอบพิธีบรมราชาภิเษก
239	ไพนาสุริยวงศ์	-	รดน้ำมูรธาเหนือเศียร	ไพนาสุริยวงศ์ขึ้นครองราชเป็นท้าวทศพิน	ประกอบพิธีบรมราชาภิเษก
240	ท้าวจักรวรรดิ	-	-	ท้าวจักรวรรดิเตรียมกลับลิวัน	ออกท้องพระโรงลาทศพินกลับเมือง
241	พระราม	ร่าย	-	พระรามทรงสุบิน	ออกท้องพระโรงว่าราชการ

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
242	พระพรต, พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	พระพรต พระสัตรุด เกณฑ์พลไปอยุธยา	ยกทัพไปกรุงศรีอยุธยา
243	พระพรต, พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	พระพรต พระสัตรุด ทูลลาพระมารดา	ขึ้นเฝ้าสามพระมารดาลาไปทำศึก
244	พระพรต, พระสัตรุด	ร่าย	-	พระพรต พระสัตรุดเคลื่อนทัพ	ยกทัพเดินทางไปลงกา
245	พระพรต, พระสัตรุด	-	-	พระพรต พระสัตรุดเคลื่อนทัพ	ยกทัพเดินทางไปลงกา
246	ทศพิน	-	-	ยามลิวันกันยูเวกอาสาทศพินออกรบ	ยกทัพออกทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
247	พระพรต, พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	พระพรต พระสัตรุดยกทัพ	ยกทัพออกทำศึกกับทศพิน
248	ท้าวทศศิริวงศ์	-	-	ท้าวทศศิริวงศ์เฝ้าพระพรต	ออกจากกรุงลงกาไปเข้าเฝ้าพระพรต
249	พระพรต, พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	เตรียมพลไปมลิวัน	ยกทัพไปกรุงมลิวัน
250	ท้าวจักรวรรดิ	ร่าย	-	ท้าวจักรวรรคทรงสุบินนิมิต	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
251	พระพรต	ร่าย	-	พระยานุชิตอาสาหักด่านน้ำกรด	ออกพลับพลาว่าราชการ
252	พระพรต, พระสัตรุด	สระปทุม	อาบน้ำในลำธาร	ทัพถึงเขามยุรา หลักเมืองมลิวันเดิม	อาบน้ำพักทัพ
253	พญาวานร, เสนาวานร, เสนายักษ์	-	อาบน้ำในลำธาร	ทัพถึงเขามยุรา หลักเมืองมลิวันเดิม	อาบน้ำพักทัพ
254	สุริยาภพ	-	-	ท้าวจักรวรรดิให้สุริยาภพอออกรบ	ขึ้นเฝ้าท้าวจักรวรรดิ
255	สุริยาภพ	โทน	-	สุริยาภพจัดทัพ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
256	พระพรต, พระสัตรุด	ช้า	-	พระพรตให้พระสัตรุดรับทัพสุริยาภพ	ออกพลับพลาว่าราชการ

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
257	พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	พระพรตให้พระสัตรุดรับท้าวสุริยาภพ	ยกทัพออกทำศึกสุริยาภพ
258	พระสุริยาภพ	-	-	สุริยาภพยกทัพ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
259	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	สุริยาภพยกทัพ	ยกทัพออกทำศึกสุริยาภพ
260	บรณจักร	โทน	ไขสุหร่าย	บรณจักรออกรบ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
261	พระพรต,พระสัตรุด	ร่าย	-	พระพรต พระสัตรุดออกรบ	ออกปล้นปลาวาชาการ
262	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	-	พระพรต พระสัตรุดออกรบ	ออกไปทำศึกกับบรณจักร
263	บรณจักร	ชมตลาด	อาบน้ำในแม่น้ำ	มารกระบิลออกขัดดาทัพ	เข้าทำพิธีบูชาพรพรต
264	พระพรต,พระสัตรุด	ร่าย	-	มารกระบิลออกขัดดาทัพ	ออกว่าปล้นปลาวาชาการ
265	บรณจักร	โทน	-	บรณจักรเตรียมทัพ	ยกทัพออกทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
266	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	อาบน้ำในแม่น้ำ	พระพรต พระสัตรุด เตรียมทัพ	ออกไปทำศึกกับบรณจักร
267	บรณจักร	-	ไขสุหร่าย	บรณจักรออกรบครั้งที่สาม	ยกทัพออกทำศึกพระพรต พระสัตรุด
268	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	ไขสุหร่าย	พระพรตเตรียมทัพออกรบบรณจักร	ออกไปทำศึกกับบรณจักร
269	ท้าวจักรวรรดิ	ซ้ำ	-	ท้าวจักรวรรดิเตรียมทัพ	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
270	ท้าวจักรวรรดิ	-	ไขสุหร่าย	ท้าวจักรวรรดิออกรบ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
271	พระพรต	ร่าย	-	ท้าวจักรวรรดิออกรบ	ออกปล้นปลาวาชาการ
272	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	-	ท้าวจักรวรรดิออกรบ	ออกไปทำศึกกับท้าวจักรวรรดิ

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
273	นนิพัตร์	โทน	ไซสุหร่าย	นนิพัตร์ยกทัพ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
274	พระสัตรุด	โทน	-	พระสัตรุดยกทัพ	ออกไปทำศึกกับนนิพัตร์
275	ท้าวจักรวรรดิ	โทน	-	ท้าวจักรวรรดิออกรบ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
276	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	-	พระพรตจัดทัพ	ออกไปทำศึกกับท้าวจักรวรรดิ
277	ท้าวจักรวรรดิ	-	-	สุพินสันสื่อสาร	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
278	ท้าวไวยตาล	-	-	ท้าวไวยตาลจัดทัพไปมลิวัน	ยกทัพไปกรุงมลิวัน
279	ท้าวไวยตาล	-	-	ท้าวไวยตาลเตรียมทัพ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
280	พระพรต	ร่าย	-	พระพรตเตรียมทัพออกรบท้าวไวยตาล	ออกพลับพลาว่าราชการ
281	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	ไซสุหร่าย	พระพรตเตรียมทัพออกรบท้าวไวยตาล	ออกไปทำศึกกับท้าวไวยตาล
282	ท้าวไวยตาล	-	ไซสุหร่าย	ท้าวไวยตาลเข้าพิธี	ประกอบพิธีบูชากระบองดล
283	ท้าวไวยตาล	-	ไซสุหร่าย	ท้าวไวยตาลสั่งเตรียมพลไปติดตามแก้แค้น	ยกทัพตามไปแก้แค้นนิลพัท
284	ท้าวจักรวรรดิ	ร่าย	-	ท้าวจักรวรรดิเตรียมทัพ	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
285	ท้าวจักรวรรดิ	โทน	-	ท้าวจักรวรรดิเตรียมทัพ	ออกไปทำศึกกับพระพรต พระสัตรุด
286	พระพรต,พระสัตรุด	โทน	ไซสุหร่าย	พระพรตเตรียมทัพ	ออกไปทำศึกกับท้าวจักรวรรดิ
287	ท้าวจักรวรรดิ	โทน	-	ท้าวจักรวรรดิกลับเมือง สัมเเหล บุตรและ สนมกำนัล	ขึ้นไปสั่งนางวชิษฐ์

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงทรง	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงทรง
288	พระพรต	ร่าย	-	ท้าวจักรวรรดิสังเมือง	ออกพลับพลาว่าราชการ
289	พระพรต, พระสัตรุด	-	ไขสุหร่าย	ท้าวจักรวรรดิสังเมือง	ยกทัพออกทำศึกกับท้าวจักรวรรดิ
290	พระพรต, พระสัตรุด	โขน	ไขสุหร่าย	พระพรตเข้าเมืองมลิวัน	ยกทัพเข้าเมืองมลิวัน
291	พระพรต, พระสัตรุด	โขน	ไขสุหร่าย	พระพรตเตรียมทัพกลับอยุธยา	ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา
292	พระพรต, พระสัตรุด	-	-	หนุมนานิมิตกายเป็นถนนให้กองทัพ พระพรตข้ามฝั่งสมุทรไท	ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา
293	วันยุวิก, มัจฉานุ	-	ไขสุหร่าย	วันยุวิก มัจฉานุลานางพิราภวน	ขึ้นไปลานางพิราภวนเพื่อไปเฝ้าพระรามที่ กรุงศรีอยุธยา
294	ท้าวมหาชมพู	-	-	ทัพท้าวมหาชมพูตีทัพหน้าวันยุวิก มัจฉานุ	ยกทัพไปเฝ้าพระรามที่กรุงศรีอยุธยา
295	พระราม, พระลักษมณ์	-	ไขสุหร่าย	พระราม พระลักษมณ์ประพาสป่า	ออกประพาสป่า
296	นางสีดาและบรรดา นางกำนัล	พระทอง	อาบน้ำในลำธารหน้าท่า ดำเนิน	พระราม พระลักษมณ์ประพาสป่า	ลงเล่นน้ำในลำธารหน้าท่าดำเนิน
297	พระมงกุฎ	-	อาบน้ำในแม่น้ำ	พระจันทร์และพระมเหสีทั้งสี่ไปช่วย นางสีดาเวลาประสูติโอรส	อาบน้ำตอนแรกเกิด
298	พระมงกุฎ	-	อาบน้ำในลำธาร	นางสีดากลับมาหาลูกไปด้วย	อาบน้ำตามปกติวิสัย
299	พระพรต, พระสัตรุด	โขน	ไขสุหร่าย	พระพรต พระสัตรุดเข้าเฝ้าพระราม	ยกทัพไปเฝ้าพระรามที่กรุงศรีอยุธยา

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
300	พระมงกุฏ	-	ใช้น้ำอาบร่างกาย	นางรำพาส่งหมอน้ำให้พระมงกุฏ	ใช้น้ำวิเศษรดร่างกายเพื่อปลดเครื่องพันธนาการ
301	พระราม, พระพรต, พระลักษณ์, พระสัตรุด	โหม	ไขสุหร่าย	พระรามเกณฑ์ทัพออกติดตามพระมงกุฏ	ยกทัพออกไปตามจับพระมงกุฏ
302	พระราม, พระพรต, พระลักษณ์, พระสัตรุด, พระมงกุฏ, พระลบ	-	-	พระรามเลิกทัพกลับเมือง	ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา
303	พระมงกุฏ, พระลบ	-	ไขสุหร่าย	สมโภชสองกุมาร	เข้าพิธีสมโภชเป็นพระโอรส
304	พระมงกุฏ, พระลบ	-	ไขสุหร่าย	พระรามให้สองกุมารไปอ้อนวอนนางสีดา	ไปหานางสีดา
305	ท้าวทศศิริวงศ์	-	-	พิเภกเข้าเฝ้าพระราม	ไปเข้าเฝ้าพระรามที่กรุงศรีอยุธยา
306	พระราม, พระลักษณ์	-	ไขสุหร่าย	พระราม พระลักษณ์เข้าเฝ้าทูลลาพระชนนี	ออกเดินป่าสะเดาะเคราะห์
307	ตรีปักกัน	-	ไขสุหร่าย	ตรีปักลาท้าวกุเณรนุราชไปเที่ยวป่า	ออกประพาสป่า
308	ท้าวกุเณรนุราช	-	-	ท้าวกุเณรเตรียมทัพออกรบ แก้วแคนแทน โอรส	ออกไปทำศึกกับพระราม
309	พระราม, พระลักษณ์ บรรดาโยธาวานร	-	ลงอาบในสระโบกขรณี	วายุภักษ์ตาย	อาบน้ำคลายความเหน็ดเหนื่อย

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
310	ท้าวอุณาราช	-	ไขสุหร่าย	ท้าวอุณาราชทราบว่าจะพระรามเข้าอุทยาน	ออกไปทำศึกกับพระราม
311	พระราม, พระพรต, พระลักษณ์, พระสัตรุด	-	-	พระรามทูลลาพระมารดาไปเฝ้าพระอิศวร	ขึ้นเฝ้าพระอิศวร
312	พระราม, สีดา	-	อาบน้ำในลำธาร	พระอิศวรสั่งให้จัดการอภิเษก	เข้าพิธีอภิเษกที่เขาสไกรลาส
313	ท้าวคนธรรพ์, วิรุณพัท	-	-	ท้าวคนธรรพ์เตรียมพลออกประพาสป่า	ออกประพาสป่า
314	วิรุณพัท	-	-	วิรุณพัทเข้าลวนลามสนมกำนัลเมือง ไถยเกษ	ไปเกี่ยวพาราสีนางสนมกำนัล
315	ท้าวคนธรรพ์, วิรุณพัท	-	ไขสุหร่าย	ท้าวคนธรรพ์เตรียมประพาสอุทยาน	ออกไปประพาสอุทยาน
316	พระพรต, พระสัตรุด, พระมงกุฎ, พระลบ	-	ไขสุหร่าย	นางสีดาฝากฝังพระมงกุฎ พระลบ	ออกไปทำศึกกับท้าวคนธรรพ์
317	พระพรต	-	-	พระพรตให้พญาชามพูราชสังสาร	ออกปล้นปลาวาธการ
318	พระพรต, พระสัตรุด, พระมงกุฎ, พระลบ	-	-	พระพรตให้พระมงกุฎเป็นนายทัพ พระลบ เป็นทัพหน้า	ออกไปทำศึกกับท้าวคนธรรพ์
319	ท้าวคนธรรพ์, วิรุณพัท	-	-	พระพรตให้พระมงกุฎเป็นนายทัพ พระลบ เป็นทัพหน้า	ออกไปทำศึกกับพระพรต

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
320	พระพรต,พระสัตรุด, พระมงกุฎ,พระลบ	-	-	พระพรตส่งสุครีพออกติดตามท้าวไถยเกษ	ออกตามท้าวไถยเกษ
321	ท้าวไถยเกษ,พระพรต, พระสัตรุด,พระมงกุฎ พระลบ	-	-	พระพรต พระสัตรุด เชิญท้าวไถยเกษ กลับเมือง	เสด็จกลับเมืองไถยเกษ
322	ท้าวไถยเกษ	-	-	ท้าวไถยเกษให้จัดเลี้ยงดูทหาร	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
323	พระพรต,พระสัตรุด, พระมงกุฎ,พระลบ	-	-	ท้าวไถยเกษสั่งถึงพระราม	ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา
324	พระราม	-	-	ให้พระพรต พระสัตรุดกลับกรุงไถยเกษ	ออกท้องพระโรงว่าราชการ

การลงสรของตัวละครในบทละครเรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

บทลงสงที่ปรากฏในบทละครมเกียรต์ รัชกาลที่ 2

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสง	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสง
1	พระราม	ร่าย	-	พระรามให้หนุมานไปถวายแหวน	ออกปลับพลาว์ราชการ
2	กองทัพวานร	-	สระโบกขรณี	พญักษ์ปักหลัก	อาบน้ำคลายความเหน็ดเหนื่อย
3	ทศกัณฐ์	ชมตลาด	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์ลงสวน	ไปหานางสีดาในสวนขวัญ
4	อินทรีชิต	โขน	ไขสุหร่าย	อินทรีชิตจับหนุมาน	ไปจับตัวหนุมานในสวนขวัญ
5	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์ฉลองเมืองใหม่	ออกปลับพลาน้ำวัง
6	พระราม พระลักษณ และพลวานร	ลงสง	ลำธาร	หนุมานกลับถึงพลับพลาได้ผ้าชุบสง	อาบน้ำตอนเช้า
7	มัยราพน	ร่าย	-	มัยราพนได้มัจฉานุ	ออกทอพระโรงว่าราชการ
8	มัยราพน	โขน	อาบในแม่น้ำ	มัยราพนได้มัจฉานุ	ออกไปประพาสป่า
9	พระราม พระลักษณ	โขน	ไขสุหร่าย	พระอินทร์ถวายรถแก่พระราม	ยกกองทัพไปยังกรุงลงกา
10	พระราม	ร่าย	-	พระรามตั้งทัพที่เขาแก้วมรกต	ออกปลับพลาว์ราชการ
11	มัยราพน	โขน	ลำธาร	มัยราพนสะกดทัพ ลักพระรามไปเมือง บาดาล	ยกทัพไปกรุงลงกา
12	มัยราพน	ยานี	แม่น้ำ	มัยราพนสะกดทัพ ลักพระรามไปเมือง บาดาล	ชำระร่างกายเพื่อเข้าประกอบพิธีหุงสรรพยา
13	มัยราพน	-	-	มัยราพนสะกดทัพ ลักพระรามไปเมือง บาดาล	อาบน้ำล้างสรรพยาจากกาย

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงทรง	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงทรง
14	มัยราพณ์	ร้าย	-	มัยราพณ์สะกดทัพ ลักพระรามไปเมือง บาดาล	ออกท้องพระโรงว่าราชการ-ทำนายฝัน
15	กุมภกรรณ	โชน	-	ศึกกุมภกรรณครั้งแรก	ยกทัพออกไปทำศึกกับพระราม
16	กุมภกรรณ	-	-	กุมภกรรณลับหอโมกษศักดิ์	เดินทางออกไปทำพิธีลับหอโมกษศักดิ์
17	กุมภกรรณ	โชน	-	ศึกกุมภกรรณครั้งที่ 2 พุ่งหอโมกษศักดิ์	ยกทัพออกไปทำศึกกับพระรามครั้งที่ 2
18	พระลักษณ์	โชน	ตักอาบจากขันทอง	ศึกกุมภกรรณครั้งที่ 2 พุ่งหอโมกษศักดิ์	ยกทัพทำศึกกับกุมภกรรณ
19	กุมภกรรณ	โชน	ไขสุหร่าย	ศึกกุมภกรรณครั้งที่ 3	ยกทัพทำศึกกับพระราม
20	พระราม พระลักษณ์	โชน	อาบในแม่น้ำ	ศึกกุมภกรรณครั้งที่ 3	ยกทัพทำศึกกับกุมภกรรณ
21	อินทรชิต	โชน	ไขสุหร่าย	ศึกอินทรชิตครั้งแรก แผลงศรนาศบาต	ยกทัพออกทำศึกกับพระราม
22	พระลักษมณ์	โชน	ไขสุหร่าย	ศึกอินทรชิตครั้งแรก แผลงศรนาศบาต	ยกทัพออกทำศึกกับอินทรชิต
23	อินทรชิต	ร้าย	-	อินทรชิตชุบศรพรหมาสตร์	เดินทางไปยังโรงพิธี
24	อินทรชิต	ชมตลาด	แม่น้ำ	อินทรชิตชุบศรพรหมาสตร์	เข้าพิธีชุบศรพรหมาสตร์
25	มังกรกัณฐ์	โชน	ไขสุหร่าย	ศึกมังกรกัณฐ์	ยกทัพไปกรุงลงกา
26	พระราม พระลักษมณ์	โชน	แม่น้ำ	ศึกมังกรกัณฐ์	ยกทัพไปทำศึกกับมังกรกัณฐ์
27	แสงอาทิตย์	โชน	-	ศึกแสงอาทิตย์	ยกทัพไปกรุงลงกา
28	พระราม พระลักษมณ์	โชน	ไขสุหร่าย	องคตไปลวงขอแวนแก้ว จากพระพรหม	ยกทัพไปทำศึกกับแสงอาทิตย์

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
29	อินทรี	โทน	ไซสุหร่าย	ศึกอินทรีครั้งที่ 3 มาสู่อาจารย์	ยกทัพไปลงศึกพระราม ตัดหัวสุทนต์
30	พระลักษมณ์	โทน	แม่น้ำ	ศึกอินทรีครั้งที่ 3 มาสู่อาจารย์	ยกทัพไปทำศึกอินทรี
31	อินทรี	โทน	แม่น้ำ	อินทรีตั้งพิธีกัญญา	เข้าประคบพิธีกัญญา
32	อินทรี	โทน	-	อินทรีลาเมียลาลูก	ขึ้นเผ้าทศกัณฐ์เพื่อลาไปทำศึกพระราม
33	พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	อินทรีตั้งเมือง	ยกทัพไปทำศึกอินทรี
34	ทศกัณฐ์	โทน	-	ศึกทศกัณฐ์ครั้งแรก ทัพสิบขุนสิบรถ	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
35	พระราม พระลักษมณ์	โทน	ดักอาบ	ศึกทศกัณฐ์ครั้งแรก ทัพสิบขุนสิบรถ	ยกทัพออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์
36	ทศกัณฐ์	ร่าย	-	ทศกัณฐ์ส่งข่าวถึงมุลพลัมอุปราชนคร ปางตาล	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
37	สหัสเดชะ, มุลพลัม	โทน	-	สหัสเดชะและมุลพลัมแห่งนครปางตาลมา ลงกา	ยกกองทัพมากรุงลงกา
38	พระราม, พระลักษมณ์	โทน	-	ศึกสหัสเดชะ	ยกทัพออกทำศึกสหัสเดชะ
39	ทศกัณฐ์	โทน	-	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 2	ยกทัพออกทำศึกกับพระราม
40	พระราม พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 2	ยกทัพออกทำศึกกับทศกัณฐ์
41	ทศกัณฐ์	ร่าย	-	ทศกัณฐ์นิมนต์พระโคบุตรฤๅษีเข้ามาในวัง	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
42	ทศกัณฐ์	โทน	ไซสุหร่าย	ทศกัณฐ์ตั้งพิธีอุโมงค์	เดินทางไปประคบพิธีอุโมงค์
43	สัทธาสูร	โทน	-	สัทธาสูรยกทัพจากกรุงอัสสัม	ยกทัพไปกรุงลงกา

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
44	วิรุณจำบัง	โทน	ไซสุหร่าย	วิรุณจำบังยกทัพจากนครจารึก	ยกทัพไปกรุงลงกา
45	พระราม พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	ศึกวิรุณจำบัง	ยกทัพออกทำศึกกับวิรุณจำบัง
46	ท้าวมาลีวราช	โทน	ลงอาบในลำธาร	ท้าวมาลีวราชมาสนามรบ	เดินทางไปสนามรบ
47	ทศกัณฐ์	-	-	ทศกัณฐ์มาเฝ้าท้าวมาลีวราช	ออกไปเฝ้าท้าวมาลีวราช
48	พระราม พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	พระรามมาเฝ้าท้าวมาลีวราช	ไปเฝ้าท้าวมาลีวราช
49	ทศกัณฐ์	ยานี	-	ทศกัณฐ์ตั้งพิธีเฆาะรูปเทวดา	ประกอบพิธีเฆาะรูปเทวดา
50	ทศกัณฐ์	โทน	-	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 3 พุ่งหอกกบิลพัท	ยกทัพไปทำศึกกับพระราม
51	พระราม พระลักษมณ์	โทน	-	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 3 พุ่งหอกกบิลพัท	ยกทัพออกทำศึกกับทศกัณฐ์
52	นางมณฑิ	ขมตลาด	ไซสุหร่าย	นางมณฑิตั้งพิธีน้ำทิพย์	เข้าทำพิธีหุงน้ำทิพย์
53	ทศคีรีธร ทศคีรีวัน	โทน	ไซสุหร่าย	ทศคีรีธร ทศคีรีวันมาเฝ้าทศกัณฐ์	ไปเยี่ยมทศกัณฐ์ที่กรุงลงกา
54	ทศกัณฐ์ ทศคีรีวัน ทศคีรีธร	โทน	ไซสุหร่าย	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 4 ทศคีรีวัน ทศคีรีธร	ยกทัพออกทำศึกกับพระราม
55	พระราม พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 4 ทศคีรีวัน ทศคีรีธร	ยกทัพออกทำศึกกับทศกัณฐ์ ทศคีรีวัน ทศคีรีธร
56	ทศกัณฐ์	ร้าย		ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 ขาดเคียว ขาดกร	ออกท้องพระโรงว่าราชการ
57	ทศกัณฐ์	โทน	-	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 ขาดเคียว ขาดกร	ยกทัพออกทำศึกกับพระราม
58	พระราม พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 ขาดเคียว ขาดกร	ยกทัพออกทำศึกกับทศกัณฐ์
59	หนุมาน	โทน	-	หนุมานอาสาทศกัณฐ์ไปตีทัพพระราม	ขึ้นเฝ้าทศกัณฐ์ล่อลวงอาสาตีทัพพระราม
60	พระลักษมณ์	โทน	ไซสุหร่าย	หนุมานอาสาทศกัณฐ์ไปตีทัพพระราม	ยกทัพออกทำศึกกับหนุมาน
61	สุวรรณกัณยุมา	ขมตลาด	-	หนุมานเข้าห้องนางสุวรรณกัณยุมา	ขึ้นเฝ้าหนุมาน

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
62	พระราม	ลงสรปีพาทย์	อาบในแม่น้ำ	หนุมานเข้าห้องนางสุวรรณกันยุมา	ยกทัพออกไปพบพระลักษณ์ที่สนามรบ
63	ทศกัณฐ์	โชน	-	หนุมานล่อลงทศกัณฐ์ออกมาสนามรบ	ยกทัพออกไปทำศึกกับพระราม
64	ทศกัณฐ์	โชน	ไขสุหร่าย	ทศกัณฐ์แปลงกายเหมือนพระอินทร์	ยกทัพออกไปทำศึกกับพระราม
65	พระราม พระลักษณ์	โชน	ดักอาบ	ศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 6	ยกทัพออกไปทำศึกกับทศกัณฐ์
66	นางสีดา	ชมตลาด	-	พิเภกเชิญสีดามาเฝ้าพระราม	ไปเข้าเฝ้าพระราม
67	พระราม นางสีดา พระลักษณ์	โชน	-	พระรามยกกลับจากกรุงลงกา	ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา
68	นางเกาสุริยา นางไวยเกษี นางสมุทรา พระพรต พระสัตรุด	ชมตลาด	-	พระพรต พระสัตรุด และสามพระชนนี ออกไปรับพระราม	ยกขบวนเทิดพระเกียรติไปรับเสด็จพระราม
69	พระราม	โชน	ไขสุหร่าย	ราชาภิเษกพระราม	เตรียมเข้าพิธีบรมราชาภิเษก
70	พระราม พระลักษณ์	โชน	ไขสุหร่าย	พระรามประพาสป่า	เสด็จออกประพาสป่า
71	นางสีดา, สนมกำนัล	พระทอง	ลงสรที่ทำตำหนักแพ	นางอดุลีปลิวจากลงนางสีดา	เล่นน้ำหน้าตำหนักแพ
72	พระมงกุฎ	-	ดักอาบ	นางสีดาประสูติพระโอรส	อาบน้ำตอนเกิด
73	พระมงกุฎ	-	วกน้ำอาบ	นางสีดาประสูติพระโอรส	อาบน้ำตามปกติวิสัย
74	พระมงกุฎ พระลบ	ชมดง	แม่น้ำ	พระมงกุฎ พระลบประลองศร	อาบน้ำเพื่อผ่อนคลายความเหนื่อยล้า
75	พระพรต พระสัตรุด	-	-	พระรามให้ปล่อยม้าอุปการ	ตามไปดูม้าอุปการ
76	พระราม	โชน	ไขสุหร่าย	พระรามและสามอนุชายกไปรบกับ พระมงกุฎ พระลบ	ยกทัพออกไปตามจับพระมงกุฎ
77	พระมงกุฎ พระลบ	ชมตลาด	ดักอาบ	สมโภชพระมงกุฎและพระลบ	เตรียมตัวเข้าพิธีรับขวัญ
78	พระราม	-	-	พระรามให้หนุมานไปส่งขานางสีดา	เข้าเฝ้าเพื่อลงนางสีดา

ครั้งที่	ตัวละคร	เพลงที่ใช้	วิธีการลงสร	ตอนที่ปรากฏ	จุดมุ่งหมายในการลงสร
79	พระราม พระพรต พระลักษณ์ พระสัตรุด	โทน	-	พระอิศวรให้พระรามกับนางสีดาคืนดีกัน	ขึ้นเฝ้าพระอิศวร
80	พระราม สีดา	ชมตลาด	ไซสุหรัย	อภิเษกพระรามกับนางสีดาที่เขาไกรลาส	เข้าพิธีอภิเษกที่เขาไกรลาส